

Т.В.АПЮК

ХРЫСЦІЯНСКІЯ КАНФЕСІІ НА БЕЛАРУСІ

АД СТАРАЖЫТНАСЦІ
ДА НАШАГА ЧАСУ

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
МАГІЛЁўСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ім. А.А.КУЛЯШОВА

Т.В.Апіок

ХРЫСЦІЯНСКІЯ
КАНФЕСІІ
НА БЕЛАРУСІ

ад старажытнасці да нашага часу

Вучэбны дапаможнік

УДК 23/28(476) (075.8)

ББК 86.3(25)я 73

О-60

*Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага
і экспертнага савета МДУ імя А.А.Куляшова*

Рэцэнзент

Дацэнт кафедры археалогіі і спецыяльных
гістарычных дысцыплін, кандыдат гістарычных навук

І.А.Марзалюк

Апіок Т.В.

О-60 Хрысціянскія канфесіі на беларусі ад старажытнасці да нашага ча-
су: Вучэбны дапаможнік. – Выдавецтва Магілёўскага дзярж. ун-та.
імя А.А.Куляшова, 2000. – 72 с.

У дапаможніку на падставе багатага фактычнага матэрыялу,
даследванняў айчынных і замежных навукоўцаў разглядаюцца асноўныя
напрмкі дзейнасці хрысціянскіх канфесій на беларусі ад старажытнасці да
нашага часу.

Для выкладчыкаў і студэнтаў ВНУ, усіх, хто цікавіцца пытаннямі
канфесійнага жыцця на Беларусі.

УДК 23/28(476) (075.8)

ББК 86.3(25)я 73

© Апіок Т.В., 2000

© Выдавецтва МДУ імя А.А.Куляшова, 2000

Прадмова

Канфесійная гісторыя Беларусі складаная і шматгранная. Яна адлюстроўвае ўсе тыя праблемы і супярэчнасці, якія мелі месца ў грамадскім развіцці ўвогуле.

Дзяржава і царква стагоддзямі выпрацоўвалі вопыт узаемадзеяння. У наш час ва ўмовах незалежнасці відавочна ўзмацненне ўплыву царквы, рэлігійных норм і каштоўнасцей на жыццё грамадства. Аддзеленая ад дзяржавы царква не можа быць выключана з грамадскага жыцця. Ва ўмовах эканамічнага крызісу, складанай дэмаграфічнай сітуацыі, цяжкіх наступстваў Чарнобыльскай катастрофы, разрыву паміж свецкай і духоўнай культурамі змяняецца шкала грамадскіх каштоўнасцей і ідэалаў. І царква разам з іншымі грамадскімі інстытутамі імкнецца аказаць станоўчы ўплыў на адраджэнне культурнай традыцыі, духоўнага выхавання, маральнага здароўя народа.

Адметнай рысай рэлігійнага жыцця Беларусі з'яўляецца поліканфесіяльнасць. Аднак і ў мінулым, і ў наш час на беларускіх землях пераважае хрысціянская традыцыя. На 1 студзеня 1999 г. у Рэспубліцы Беларусь дзейнічала 2427 рэлігійных арганізацый розных канфесій. Пры гэтым Беларуская Праваслаўная Царква мела 1081 рэлігійную абшчыну, рымска-каталіцкая – 399, пратэстанцкая – 883. Калі звярнуцца да таго, як хутка расце колькасць абшчын у асноўных хрысціянскіх канфесіях, трэба заўважыць, што лідзіруе пратэстанцкая царква. У 90-х гг. колькасць яе абшчын узрасла ў 3,9 р., каталіцкіх – у 3,3 р., праваслаўных – у 2,7 р.

У дапаможніку разглядаюцца асноўныя падзеі і напрамкі рэлігійнага жыцця на Беларусі ад старажытных часоў да сучаснасці, прадпрымаецца спроба вызначыць асноўны змест дзейнасці хрысціянскіх канфесій, іх узаемадзеянне з дзяржавай і грамадствам.

Матэрыял дапаможніка можа быць выкарыстаны выкладчыкамі і студэнтамі ў рабоце над курсам “Гісторыя Беларусі”, спецкурсам “Хрысціянскія канфесіі на Беларусі.”, пры напісанні рэфератаў і г.д.

Структура дапаможніка дазваляе студэнтам пад кіраўніцтвам выкладчыка не толькі засвоіць змест і асноўныя накірункі рэлігійнага жыцця Беларусі, а і праверыць, наколькі добра засвоены найбольш важныя пытанні. Дадатковы матэрыял прыводзіцца ў рубрыках: “Падрабязнасці”, “Асоба”, “Дакументы”.

ЯЗЫЧНИЦТВА

Старажытнай формай рэлігійных уяўленняў з'яўляецца язычніцтва (паганства). Тэрмін «язычніцтва» паходзіць ад царкоўнаславянскага «языцы» - народы, чужаземцы і абазначае старадаўнія культы і вераванні, якія існавалі да ўзнікнення так званых «вышэйшых» рэлігій — хрысціянства, ісламу, будызму.

На працягу многіх тысячагоддзяў існавання язычніцтва значна змянялася, трансфарміравалася. Аб язычніцкіх рэлігійных вераваннях захавалася няшмат сведчанняў. Звесткі аб іх даюць творы антычных аўтараў, хрысціянскія палемічныя пісанні, іншыя пісьмовыя крыніцы. Падцвярджаюць існаванне язычніцкіх культавых збудаванняў і археалагічныя раскопкі. Пэўны матэрыял аб язычніцтве можна знайсці ў этнаграфічных, фальклорных крыніцах, у народным мастацтве.

Свет старажытных людзей быў населены вялікімі і малымі багамі і бажкамі. Наймагутнейшы з багоў, творца жыцця і ўсяго сусвету меў некалькі імёнаў - Сварог, Стрыбог, Святавід, Дзіў, але найчасцей яго называлі Родам. З імем гэтага бога ў беларускай мове звязаны такія паняцці, як «народ», «Радзіма», «продак», «радавод», «нараджэнне», «прырода», «ураджай». Роду падначальваліся астатнія багі нябеснай сферы, зямлі і падземнага свету.

Беларуская мова захавала імя язычніцкага бога індаеўрапейскага паходжання - Пяруна. Нашы продкі кляліся імем гэтага бога тысячу год таму пры падпісанні дагавораў з Візантыяй. У нашы дні яно жыве ў прыказках, прымаўках, казках, праклёнах. Пярун у славянскай міфалогіі - бог навальніцы і грома. Ён мае шмат агульнага з культам бога Пяркунаса ў балтыйскай міфалогіі. Акрамя таго, Пярун лічыўся апекуном і абаронцам княжацкай дружны, воінаў.

Кожнага бога і бажка фантазія нашых продкаў надзяліла адметным абліччам. Славяне ўяўлялі Пяруна волатам з сівымі або вогненна-рудымі кучарамі і барадой, які трымае ў руках лук са стрэламі-маланкамі, сякеру, паліцу. Час яго доўжыўся ад першай навальніцы да апошняй. Пяруну пакланяліся як творцу таму, што вясной ён ажыўляў зямлю дажджом. Каб улагодзіць Пяруна і зберагчыся ад яго маланкі, у беларускіх вёсках на хатах ставілі грамавы знак - круг з шасцю радыусамі. Пяруну прыносілі крываваы ахвяры, часцей за ўсё - быка. Выявы бога з дрэва ці камя (ідалы) знаходзіліся ў язычніцкіх свяцілішчах - капішчах. У канцы X ст. Пярун быў галоўным бажствам усходніх славян.

Сонечнымі боствамі былі Дажбог, Ярыла, Каляда, Хорс. Яны даравалі цяпло, клапаціліся пра ўрадлівасць зямлі, дабрабыт людзей, апекавалі над земляробамі і рамеснікамі. Ім дапамагаў бог ураджаю і дастатку Купала.

На тэрыторыі сучаснай Беларусі, як на Пскоўшчыне і Наўгародчыне, асабліва шанавалі і ўлагоджвалі бога Вялес. Гэта бог-апякун жывёлы, падвальнік багацця і дабрабыту. Вялес успрымаўся як бог усяго простага люду. Разам з тым ён у язычніцкіх вераваннях быў богам памерлых, продкаў, дзядоў-радзіцеляў.

Падрабязнасці

Беларускія міфалагічныя ўяўленні аб адносінах паміж Пяруном і Вялесам маюць індаеўрапейскае паходжанне. Гэта ворагі, якія сышліся ў двубой, у выніку якога перамог Пярун. Вялес (у большасці міфаў ён выступаў у выглядзе змея) вымушаны з таго часу жыць у зямных водах (нябесныя воды - Пяруновы). У індаеўрапейскім уяўленні той свет - паша, дзе адзін з багоў пасе душы памерлых. У гэтым царстве няма старэння, тут ніколі не перастае быць дабрабыт і багацце. Таму Вялес - галоўны, добры бог памерлых.

Імкнуліся старажытныя славяне быць у згодзе і з багіняй кахання і вясновага абуджэння Ладай, і багіняй восеньскага ўраджаю Цёццяй, і богам вясновай плоднасці і пачуццёвага кахання Ярылам.

Са штодзённым жыццём продкаў звязаны і боствы Жыцень і Зюзя. Жыцень - бог восені. Ён агледжваў палі і агароды, каб усё было добра прыбрана. Ён любіў пераносіць каласы, а то і цэлыя снапы з палеткаў нядбайных гаспадароў да тых, дзе ўсё чыста і старанна сабрана. Уяўлялі гэтага бога сталым, нізкага росту, з трыма вачыма (трэцяе вока - на патыліцы).

Старым, з белымі як снег валасамі і даўжэннай барадой уяўляўся бог зімы Зюзя. Тоўсты, нізкага росту, у цёплай вопратцы з босымі нагамі ён часам заходзіў у вёску, каб папярэдзіць пра суровую зіму ці вызваліць ад холаду бедную сям'ю.

Акрамя вышэйшых багоў існаваў ніжэйшы пантэон: дамавік, лесавік, русалка, ваўкалак і інш. Так, дамавік быў адным з важнейшых хатніх духаў. Дамавік суадносіўся з культам продкаў. Жытло будзе трывалым, калі дух памерлага гаспадара будзе ахоўнікам. У беларускіх павер'ях дамавік, як кропля вады падобен да гаспадара. Лічылася, што дамавік заўсёды з'яўляецца на «дзяды» да памінальнай вячэры. Таму неабходна запрасіць яго да агульнага стала.

Усе духі падзяляліся на добрых, карысных, якія бераглі ад напасці, і злых, настроеных да людзей варожа. Злыя духі насылалі хваробы, засявалі

каменнямі палі, адбіралі малако ў кароў, пасылалі начныя кашмары. Так, Ма-ра - гаспадыня хаклівых сноў, Ляданчык - пазбаўляў жыццёвай сілы і г.д. Навогул у свеце, па ўяўленню нашых продкаў, ішла няспынная барацьба дабра і зла. У сярэдзіне жніўня штогод бывала залеўная ноч, калі неба разрывалі пярэны, а бліскавіцы залівалі наваколле святлом. У гэту «рабінавую» ноч усе добрыя душы аб'ядноўваліся і вялі смяротны бой з сіламі цемры і зла.

Каб жыць з багамі ў згодзе, трэба маліцца за сябе і блізкіх, прыносіць ахвяры. Месцамі, дзе гэта рабілі нашы продкі, былі язычніцкія культавыя збудаванні - капішчы (капъ — славянскае найменне статуі бога). На Беларусі выяўлена каля 10 такіх збудаванняў. Звычайна яны размяшчаліся на ўзгорку ці высокім беразе, абносіліся агароджай, валамі, рвамі. У цэнтры капішча змяшчаўся ідал (часам - некалькі, часам - ледавіковы валун). Захавалася апісанне капішча ў гонар Пярэна на памежных з Полацкам наўгародскіх землях. Вось як выглядала божнышча «... мела выгляд чалавека з крэменем у руцэ, падобным да грамавой стралы. Каля яго і ўдзень, і ўначы, і ў залева гарэла вогнішча з дубовых дроў. Таго, хто не ўпільнуе святога агню - зніча і дзволіць яму патухнуць, чакала смерць».

Дзе і якому богу маліліся язычнікі, можна меркаваць і па старажытных замовах і заклёнах. Так, на Полаччыне і цяпер існуе прыслоўе: у сасновым лесе - маліцца, у бярозавым - любіцца, у дубовым - волю каваць, у яловым - душу чорту прадаваць.

Шмат цікавага пра веру продкаў, пра язычніцкі светапогляд можна знайсці ў беларускім фальклору. Гэта і рэшткі міфаў аб стварэнні Свету і стварэнні чалавека, аб агульнасці паходжання ад аднаго легендарнага продка, аб тоеснасці чалавека і жывёлы, аб сусветным дрэве і г.д.

Рэшткі язычніцтва захаваліся ў жыцці народа да нашых дзён. Хрысціянская царква не здолела выкараніць цалкам язычніцкія абрады, праявы вербальнай магіі. Гэта і святкаванне дзядоў, і радуніца, і дзеянні, звязаныя з пахаваннем нябожчыкаў, і купалле, і каляды, і варажба, і г.д. Некаторыя язычніцкія паходжання абрады, звычай, вераванні страцілі культавы характар і захоўваюцца як мастацкія з'явы (напрыклад, гуканне вясны, купалле).

Адкажыце на пытанні:

- 1) Што такое язычніцтва?
- 2) Хто ўваходзіў у вышэйшы і ніжэйшы пантэон язычніцкіх багоў?
- 3) Што, на думку нашых продкаў, трэба было рабіць, каб жыць з багамі ў згодзе?

Заданне

Падрыхтуйце паведамленне пра язычніцкія па сваіх вытоках абрады, звычай, вераванні.

ХРЫШЧЭННЕ ЖЫХАРОЎ БЕЛАРУСКІХ ЗЯМЕЛЬ

Хрысціянства (ад грэч. Christos - памазанік) - адна з трох сусветных рэлігій побач з будызмам і ісламам.

Хрысціянства нарадзілася ў Палесціне ў Рымскай імперыі ў 1 ст. н.э. сярод нізоў насельніцтва ў яўрэйскім асяроддзі. Да канца 2 ст. н.э. яно складалася як рэлігія з уласнай дагматыкай, сімвалам веры, абраднасцю, царкоўнай арганізацыяй. Веруючыя падзяліліся на духавенства і міран.

Даволі хутка хрысціянства з рэлігіі, якая праследавалася ўладамі ператварылася ў пануючую ў Рымскай імперыі. Ужо ў 311 г. імператар Канстанцін I абвясціў хрысціянства афіцыйна дазволенай рэлігіяй. Канчаткова хрысціянскі сімвал веры (скарочанае іслажэнне асноўных догматаў) вырацаваны на Нікейскім (321 г.) і Канстанцінопальскім (381 г.) царкоўных саборах. Новазапаветны канон з 27 кніг быў зацверджаны ў пачатку V ст.

Хрысціянства - монатэістычная рэлігія, у якой Бог выступае вышэйшым абсалютам, што стварыў усё з нічога. У цэнтры хрысціянскай дагматыкі - уяўленні пра трыадзінства Бога: Бог-Бацька, Бог-Сын і Бог-Дух Святы. Ісус Хрыстос уасабляе ў сабе адзінства божай і чалавечай натуры. Ён, як месія, выступае ў якасці Выратавальніка ўсяго чалавецтва. Смерць Ісуса Хрыста - збавіцельная ахвяра за ўсіх людзей перад Богам, а яго ўваскрэсенне — зарука ўваскрэсення памерлых людзей і атрымання імі вечнага жыцця. Чалавек павінен верай, пакорлівасцю і пакутамі апраўдаць ахвяру Хрыста.

Асобая роля ў хрысціянстве належыць таінствам - культавым дзеянням, з дапамогай якіх боскае нібыта рэальна ўваходзіць у чалавечае жыццё. Усе хрысціянскія канфесіі прызнаюць хрыпчэнне і прычашчэнне. Праваслаўная і каталіцкая царквы прызнаюць яшчэ 5 таінстваў: мірапамазанне, споведзь, свяшчэнства, шлюб, сабораванне.

Важнае значэнне для хрысціянскай царквы мелі манастыры. Манаства, як форма адшэльніцтва, узнікла ў IV ст. у Егіпце, Малай Азіі, Паўночнай Афрыцы. У Заходняй Еўропе - у V-VI ст. Прыкладна ў гэты ж час узнік культ святых і мучанікаў. З'явіліся і першыя ерасі - адхіленні ад афіцыйна прызнамага веравучэння. Адна з першых ерасей - арыянства ўзнікла ў Александрыі ў IV ст. і выступала супраць догмату аб трыадзінстве Бога.

Калі Рымская імперыя распалася, усходнія патрыярхі не падпарадкаваліся рымскаму патрыярху (з V ст. - папа) і не прызналі яго гегемоніі ў хрысціянскім свеце, а таксама яго імкнення падпарадкаваць сабе свецкую ўладу. Адбыўся раскол. А ў 1054 годзе хрысціянская царква канчаткова падзялілася на заходнюю - рымска-каталіцкую і ўсходнюю - візантыйскую (грэ-

часкую) праваслаўную. Але хрысціянства звяртаецца да ўсіх людзей без уліку нацыянальнай і сацыяльнай прыналежнасці, таму яно набыло характар адной з сусветных рэлігій. Да канца XVI ст. у хрысціянскай царкве склаліся некалькі кірункаў. Гэта было звязана з афармленнем побач з каталіцкай і праваслаўнай царквамі пратэстанцкай і уніяцкай царкваў.

Адказыце на пытанні:

- 1) Калі і дзе ўзнікла хрысціянства?
- 2) Якія кірункі існуюць у хрысціянскай царкве? Што ў іх агульнае, а што іх адрознівае?

У адрозненне ад Рымскай імперыі, хрысціянства на ўсходнеславянскія землі прыйшло ў гадовым выглядзе са Старым і Новым Запаветамі, літаратурай айцоў царквы, са стараславянскай мовай. У славянскім свеце хрысціянства замацоўвала свой уплыў ад вярхоў да народа, ад горада да вёсак.

У Старажытнарускую дзяржаву хрысціянства прыйшло з Візантыі. Мяркуюць, што першая царква была пабудавана на гэтых землях яшчэ ў IX ст. у Кіеве. Вядома, што хрысціяне сярод жыхароў Кіеўскай Русі былі і да афіцыйнага яе хрышчэння князем Уладзімірам. Так, у дагаворы князя Алега 945 г. з Візантыяй гаворыцца аб хрысціянах на славянскіх землях. Прыняла хрысціянства (каля 955 г.) і жонка кіеўскага князя Ігара - Вольга.

Разам з візантыйскай імкнулася замацаваць свой уплыў і рымска-каталіцкая царква. У 980 г. Папа Рымскі пасылаў да князя Уладзіміра пасольства, каб схіліць яго прыняць хрысціянства па заходняму абраду. У 987 г. у Кіеве прапанавалі князю Уладзіміру прыняць хрысціянства па рымска-каталіцкаму абраду і нямецкія паслы.

Яшчэ да афіцыйнага прыняцця хрысціянства кіеўскі князь Уладзімір правёў рэлігійную рэформу з мэтай упарадкавання забытанай язычніцкай іерархіі і стварэння агульнадзяржаўнай рэлігіі. Па яго волі паблізу ад княжага хорама былі пастаўлены 6 драўляных багоў: Пярун, Хорс, Дажбог, Стрыбог, Мокаш і Сімаргал. Вярхоўным богам князь абраў Пяруна. Лічылася, што Пярун спрыяў княжацкай дружыне і яго імем ваяры прысягалі Уладзіміру.

Афіцыйнае прыняцце хрысціянства ў Кіеве адбылося ў 988 г., калі па загаду князя Уладзіміра жыхароў сагналі да Дняпра і грэчаскія святары ахрысцілі людзей.

Падрабязнасці

Найперш князь знішчыў ідалы язычніцкіх багоў. А Пяруна, прывязаўшы да конскага хваста, цягнулі да Дняпра і секлі бізунамі. Потым

ідала вярхоўнага бога скінулі ў раку. Сагнаным на бераг кіяўлянам князь аб'явіў: «Хто не са мною, той супраць мяне». Баючыся кары за непаслушэнства, па знаку прыбыўшага разам з Уладзімірам мітрапаліта язычнікі заходзілі ў ваду па шыю, потым атрымлівалі крыжык і становіліся хрысціянамі.

«Агнём і мячом», па звестках летапісу, ваяводы Уладзіміра Дабрыня і Пуцята хрысцілі наўгародцаў.

Верагодна, драматычна і не без крыві хрысцілі і жыхароў беларускага Турава. Да нашага часу захавалася паданне аб каменных крыжах, што прыпылы з Кіева і афарбавалі Прыпяць крывёю.

Пра тое, як распаўсюджвалася хрысціянства на беларускіх землях, звестак у пісьмовых крыніцах недастаткова. Напэўна, прыняцце хрысціянства ў Полацку адбывалася больш спакойна. Калі б у Полацку хрышчэнне адбывалася з крывёй і гвалтам, гэта абавязкова адзначылі б летапісы. Хрысціянства ў Полацку было прынята прадстаўнікамі вышэйшай знані ўслед за ўвядзеннем яго ў Кіеве. Спрыялі яго замацаванню і князі полацкія: Ізяслаў, Брачыслаў, Усяслаў Чарадзеі. Хрысціянкай была і маці Ізяслава Рагнеда. Некаторыя даследчыкі лічаць, што хрысціянінам быў яшчэ князь Рагвалод.

Прыгадайце

Што Вы ведаеце аб лёсе Рагвалода, князеўны Рагнеды і яе сына Ізяслава?

Ёсць меркаванні і аб тым, што хрысціянства прыйшло ў Полацкае княства непасрэдна з Візантыі.

Падрабязнасці

Даследчык Ул. Арлоў у кнізе «Таямніцы Полацкай гісторыі» у доказ такога меркавання спасылася на скандынаўскую «Сагу пра хрышчэнне», дзе апавядаецца пра падзеі X ст. Герой сагі, Торвальд Вандроўнік, пасля хрышчэння Ісландыі адправіўся ў паломніцтва ў Ерусалім. На радзіму ён вяртаўся праз землі «Русі», дзе заснаваў манастыр Іаана Хрысціцеля. У гэтых жа мясцінах ён памёр і быў пахаваны «у Высокай гары каля царквы святога Іаана, непадалёку ад Полацка». Торвальд заслужыў вялікую пашану канстанцінопальскага патрыярха і пасля смерці быў прылічаны да ліку святых.

Асаблівай схільнасцю да новай веры вызначаўся сын Рагнеды і Уладзіміра полацкі князь Ізяслаў (памёр у 1001 г.). Ён прыняў хрысціянства

адначасова з іншымі сынамі Уладзіміра. Летапісы сведчаць, што Ізяслаў быў вельмі набожны, чытаў хрысціянскія кнігі.

Па звестках пісьмовых крыніц можна меркаваць, што ў 992 г. была створана Полацкая епархія. А ў 1044-1066 гг. па ініцыятыве князя Усяслава Чарадзея будоўля мураваны кафедральны Сафіійскі сабор. У 1072 г. былі аб'яўлены святымі Барыс і Глеб. Такія імёны даў сваім сынам і Усяслаў (менскі князь Глеб і полацкі князь Барыс). Святыя лічыліся заступнікамі дружыннікаў. Вядомыя і імёны полацкіх епіскапаў: Касьма (грэк), Дзянісій, Мікалай, Аляксей, Сімяон, Якаў. У XII ст. каля Полацка ўзніклі манастыры. На беразе ракі Бельчыца быў пабудаваны Барыс-Глебскі манастыр, яшчэ два заснавала Ефрасіння Полацкая на рацэ Палота. Сын Усяслава Чарадзея набожны Глеб менскі ў 1108 г. адбудаваў у Кіева-Пячорскім манастыры трапезную і ўклаў сродкі ў будаўніцтва храма ў Менску. Князь Барыс Усяславіч, каб спыніць пакланенне язычніцкім камяням, выбіваў на іх крыжы і надпісы.

Аднак замацаванне хрысціянства як пануючай і адзінай рэлігіі адбывалася нехутка. Старыя язычніцкія погляды захоўваліся доўгі час. Яшчэ ў XII-XIII ст.ст. нават у гарадах (на вёсцы - і ў больш позні час) захоўваліся традыцыі язычніцтва. Аб гэтым сведчаць хатнія бажкі, арнаменты на прадметах быта, упрыгожванні, ганчарныя клеймы. А хрысціянскія грунтовыя пахаванні канчаткова выціскаюць язычніцкія курганныя магільнікі толькі ў XIV ст. Язычніцтва ў гэты час у асноўным заставалася бытавой рэлігія сялянства з яго натуральнай гаспадаркай, патрыярхальным ладам жыцця, поўным залежнасці ад сіл прыроды. Такім чынам, стваралася двухвер'е і язычніцтва захоўвалася пэўны час побач з хрысціянствам.

Замацаванне новай веры, новых паняццяў і ідэй звязана і з дзейнасцю хрысціянскіх асветнікаў, прылічаных да ліку святых. Гэта: Ефрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Аўрамій Смаленскі і інш.

Заданне

Падрыхтуйце паведамленне або рэферат пра дзейнасць аднаго з асветнікаў беларускіх зямель.

З прыняццем хрысціянства адбыліся значныя змены і ў культурным жыцці. Яно станоўча паўплывала на распаўсюджванне маральнасці, пісьменства, развіццё летапісання і літаратуры, асветы. Пад уплывам хрысціянскіх каштоўнасцей развіваліся музыка, спевы, жывапіс і архітэктура. Царква імкнулася і да падтрымання адзінства славянскіх народаў у барацьбе супраць знешніх ворагаў.

ПРАВАСЛАЎНАЯ ЦАРКВА

Праваслаўная царква Беларусі з часоў Старажытнарускай дзяржавы ўваходзіла ў Кіеўскую мітраполію і епіскапы беларускіх зямель падпарадкоўваліся кіеўскаму мітрапаліту. У XIII - сярэдзіне XV ст. адзінства мітраполіі захоўвалася, аднак было ўжо фармальным. У барацьбе за ўсе землі Русі князі маскоўскія і вялікія князі літоўскія неаднаразова спрабавалі дабіцца ад канстанцінопальскага патрыярха прызначэння сваіх стаўленікаў у мітрапаліты.

Падрабязнасці

Так, у 1354 г. быў прысвечаны ў мітрапаліты стаўленік вялікага князя літоўскага Альгерда Раман (амаль адначасова - кандыдат маскоўскага князя Алексій). У 1370 г. вялікі князь Казімір прапанаваў канстанцінопальскаму патрыярху ўтварыць Галіцкую мітраполію. У 1407 г. Вітаўт спрабаваў зацвердзіць полацкага архіепіскапа Феадосія на пасадзе агульнарускай мітраполіі. У 1415 г. на прапанаванні Вітаўта праваслаўныя епіскапы ВКЛ на Навагрудскім саборы абралі літоўскім мітрапалітам Рыгора Цамблака. Адбылося гэта без згоды і благаслаўлення канстанцінопальскага патрыярха. Пасля абвяшчэння абрання некананічным Р.Цамблак адмовіўся ад мітраполіі і зачыніўся ў манастыры ў Малдавіі. Праваслаўная царква ВКЛ зноў была падпарадкавана маскоўскаму мітрапаліту Феофілю.

Канчатковае адасабленне праваслаўнай царквы ВКЛ ад маскоўскай адбылося ў 1458 годзе. Пры гэтым мітраполія на некаторы час была падпарадкавана пад уплывам уніяцкіх настрояў Ватыкану (сувязі заставаліся няўстойлівымі). У 60-70 гг. XV ст. мітрапаліт Рыгор зноў прызнаў правы канстанцінопальскіх патрыярхаў. Пасля ўтварэння асобнай ад маскоўскай кіеўскай мітраполіі замацавалася практыка абрання мітрапалітаў з мясцовага духавенства на саборах у Навагрудку і ў Вільні (да 70-х гг. XV ст. Кіеўскімі мітрапалітамі звычайна былі грэкі ці балгары). Абраныя кандыдаты павінны былі быць прадстаўлены на зацвярджэнне канстанцінопальскаму патрыярху ці асабіста, ці праз граматы ад вялікага князя літоўскага.

Як Вы мяркуеце?

Чым было прадывадавана імкненне вялікіх князёў літоўскіх утварыць асобную ад Масквы мітраполію?

Структура праваслаўнай царквы на землях Беларусі ў асноўным усталявалася ў XV-XVI ст.ст. Тэрыторыя Беларусі ўваходзіла ў склад Полацкай (Полацкай, Віцебскай, Мсціслаўскай), Турава-Пінскай епархій, часткова - Кіеўскай мітраполіі, Уладзіміра-Берасцейскай, Смаленскай і Чарнігаўскай епархій. Мітрапаліты звычайна жылі ў Навагрудку і Менску, радзей - у Вільні і Кіеве.

Першаснай структурай праваслаўнай царквы заставалася абшчына - прыход. Прыходы аб'ядноўваліся ў царкоўную акругу - благачынне. Благачынні ўваходзілі ў епархію. Праваслаўная царква ў ВКЛ да 1387 г. суіснавала з язычніцтвам (у літоўскім асяроддзі) і ўсё больш умацоўвала свае пазіцыі. Вялікія князі літоўскія (Войшалк, Шварн, Альгерд і яго дзеці) былі праваслаўнымі і абавязваліся ў сваёй палітыцы на праваслаўных феадалаў. Захоўваліся і правы праваслаўнага духавенства.

З 1387 г. пасля прывілеяў Ягайлы аб абмежаваннях праваслаўнай царквы былі забаронены шлюбы паміж католікамі і праваслаўнымі, будаўніцтва новых праваслаўных храмаў. Вялікія маёмасныя прывілеі дараваліся пры ўмове прыняцця каталіцтва. Уладанні каталіцкай царквы вызваліліся ад усіх падаткаў і павіннасцей.

Асоба

Ягайла - вялікі князь Вялікага княства Літоўскага з 1377 па 1392 гг. (з перапынкам), кароль Польшчы з 1386 па 1436 гг. пад імем Уладзіслаў II. На вялікакняжацкі трон узведзены пры падтрымцы Кейстута (брат Альгерда, які кіраваў ВКЛ разам з ім). Праводзіў цэнтралізатарскую палітыку. Веў барацьбу за ўладу са старэйшым братам Андрэям Полацкім. Пасля пагаршэння адносінаў з Кейстутам у 1382 г., каб утрымацца на прастоле, узяў яго ў палон (Кейстут быў задушаны ў п'яніцы ў Крэўскім замку). Аднак Ягайла не змог адолець палітычны крызіс сваімі сіламі. Прымаліся захады аб заклочэнні шлюбу паміж Ягайлам і дачкой маскоўскага князя Дзмітрыя Данскога. Літоўскія феадалы пачылі такі саюз небяспечным і адхілілі яго. Ягайла зрабіў стаўку на Польшчу. Гэтаму дапамагала і агульная знешняя небяспека - агрэсія Лівонскага ордэна супраць ВКЛ і Польшчы. У 1382 г. польскі кароль, які не меў нашчадкаў, памёр. Пасля двухгадовых спрэчак польскія феадалы абвясцілі каралевай яго малодшую дачку Ядвігу і на пэўных умовах згадзіліся на яе шлюб з Ягайлам. У 1385 г. у Крэве былі вырацаваны ўмовы уніі паміж ВКЛ і Польшчай. 14 жніўня 1385 г. было падпісана пагадненне, вядомае пад назвай Крэўская унія. Адною з умоваў уніі было прыняцце Ягайлам разам з братамі і ўсімі падданымі

каталіцтва. Прывілеі 1387г. паклалі пачатак пракаталіцкай палітыкі Ягайлы.

Дыскрымінацыя праваслаўных феадалаў ВКЛ прывяла да грамадзянскай вайны ў 30-я гады XV ст. Яна была спынена дзякуючы пашырэнню ў 1434 г. большасці прывілеяў на праваслаўных. Аднак займаць вышэйшыя пасады ў дзяржаве маглі толькі католікі (гэты артыкул быў зменшаны ў Гарадзельскім прывілеі 1413 г. і заставаўся ў сіле да 1563 г.).

Трэба адзначыць, што праваслаўныя феадалы і да адмены артыкула займалі пасады ў вышэйшым органе ВКЛ - радзе. (князь А.Гальшанскі - віленскі кашталян, князь К. Астрожскі - троцкі ваявода і інш.). Асаблівае ўвагі заслугоўваюць Статуты ВКЛ 1529 і 1566 гг., у якіх няма абмежаванняў па рэлігійнай прыкмеце. Больш таго, II Статут складала камісія, у якую ўваходзілі "пяць асоб веры рымскае і пяць асоб веры грэцкае". А прывілеі 1563 г. канчаткова ўраўняў у правах праваслаўных і каталіцкіх феадалаў.

Пытанні:

- 1) Калі і ў выніку якіх падзей змяніліся адносіны да праваслаўнай царквы ў ВКЛ?
- 2) Якім чынам у ВКЛ была замацавана роўнасць феадалаў - католікаў і праваслаўных? Калі гэта адбылося канчаткова?

Праваслаўная царква адыгрывала значную ролю ў духоўным і грамадскім жыцці Беларусі. Яе ўплыў быў асабліва прыкметным у тых землях, якія захоўвалі пэўную аўтаномію (Полацкая, Віцебская). Праваслаўная царква садзейнічала замацаванню хрысціянскіх норм маральнасці, сямейных і бытавых паводзін. Вялікую ролю адыграла духавенства ў захаванні і пераёмнасці культурнай спадчыны, пашырэнні кніжнай справы і пісьменства, развіцці школьнай адукацыі, мастацтва (жывапіс, музыка, спевы і г.д.), некаторых рамёстваў. Шмат духоўных асоб вызначыліся ў летапісанні, літаратуры, перакладах біблейскіх кніг.

Прыгадайце

Што Вы памятаеце про ролю царквы ў развіцці адукацыі?

Пасля падпісання Люблінскай уніі (1569 г.) і ўтварэння Рэчы Паспалітай становішча праваслаўнай царквы пагаршаецца. Безумоўнай дзяржаўнай падтрымкай карыстаецца толькі каталіцкая царква, адбываецца акаталічванне феадалаў ВКЛ. Цяпела праваслаўная царква і ад рас-

паўсюджвання пратэстантызму на землях ВКЛ у час Рэфармацыі (аб Рэфармацыі і пратэстантызме - гл. далей).

Пасля Берасцейскай царкоўнай уніі (1596 г.) праваслаўная царква на Беларусі ўвогуле засталася без епіскапаў. Перайшлі ва уніяцкую веру епіскапы полацкі, турава-пінскі і мітрапаліт кіеўскі М.Рагоза. Толькі ў 1620 г. пад час прыезду ў Кіеў іерусалімскага патрыярха Феафана ён пасвяціў у мітрапаліты кіеўскія Іова Барэцкага і шэсць епіскапаў. Аднак толькі на каранацыйным сейме 1633 г. новы кароль Уладзіслаў IV Ваза зацвердзіў акт аб прызнанні праваслаўнай царквы. На пасаду мітрапаліта быў абраны архімандрыт Кіева-Пячорскай лаўры Пётр Магіла, які быў зацверджаны на пасадзе і канстанцінопальскім патрыярхам. Для праваслаўных беларусаў была ўтворана толькі адна епархія - Магілёўская (або Мсціслаўская). Польскія каралі практычна падпарадкавалі сабе праваслаўную царкву, умешваліся ў справы царкоўнага кіравання.

Падрабязнасці

Каралі прысвоілі сабе права прызначаць без ведама царкоўных улад епіскапаў і іншых духоўных асоб. Асноўным крытэрыем пры гэтым была адданасць Кароне (Польшчы) і каралю. Ёсць звесткі прызначэння на кіраўніцтва праваслаўнымі манастырамі свецкіх асоб.

Праваслаўныя царквы і манастыры воліа караля перадаваліся ў апеку грамадзянскім асобам, якія не толькі ўмешваліся ў справы царквы, але і карысталіся яе маёмасцю.

Больш таго, каралю належала права вышэйшага суда над праваслаўнымі святарамі.

Апалічванне і акаталічванне ахапіла не ўсё беларускае грамадства. Праваслаўныя святары, мяшчане, сяляне, частка дробнай шляхты ў розныя часы па рознаму супрацьстаялі гэтай палітыцы. Адно з дзейных сродкаў барацьбы - стварэнне і дзейнасць праваслаўных брацтваў. Узніклі яны яшчэ ў XVI ст. Брацтвы імкнуліся захаваць чысціню праваслаўнага вучэння, падтрымлівалі праваслаўную царкву матэрыяльна, мелі права кантролю рэлігійнага жыцця і маральнага стану духоўных асоб. Акрамя таго, яны займаліся дабрачыннасцю, утрымлівалі шпіталі, прытулкі для інвалідаў, школы, друкарні. Адно з самых уплывовых брацтваў - Магілёўскае Прэображэнскае.

Можна прыгадаць і іншыя формы барацьбы. Так, жыхары Магілёва ў кастрычніку 1618 г. не пусцілі ў горад уніяцкага мітрапаліта І.Кунцэвіча. За

гэта канцлер ВКЛ Л.Сапега ўсклаў на іх велізарны грашовы штраф і загадаў перадаць уніятам усе праваслаўныя цэрквы.

Часам барацьба супраць узмацнення акаталічвання набывае ўзброены характар. Асабліва яскрава гэта праяўлялася ў час антыфеадальнай вайны 1648-1651 гг. пад уплывам выступлення ўкраінскага казацтва на чале з Б.Хмяльніцкім.

Няроўныя правы праваслаўных і пратэстантаў з католікамі, падтрымка ўладай толькі каталіцкай царквы былі выкарыстаны і напярэдадні падзелаў Рэчы Паспалітай суседнімі з ёй дзяржавамі. Так, пры падтрымцы расійскага пасла Рапніна ў Слуцку была створана праваслаўная канфедэрацыя (часовы ваенна - палітычны саюз шляхты). А калі сейм адмовіўся ўраўняць у правах дысідэнтаў (хрысціяне — некатолікі) з католікамі, у Рэч Паспалітую ўвайшла 40-тысячная руская армія. У 1768 г. сейм ураўняў у правах праваслаўных і пратэстантаў з католікамі. Такім чынам, рэлігійныя супярэчнасці сталі адной з прычын палітычнага крызісу Рэчы Паспалітай і ўмяшальніцтва ў яе ўнутраныя справы суседніх краін, а потым і падзелаў Рэчы Паспалітай.

Напярэдадні першага падзелу Рэчы Паспалітай на Беларусі дзейнічала толькі адна праваслаўная епархія з епіскапскай кафедрай у Магілёве. Пасля далучэння да Расіі праваслаўная царква атрымала дзяржаўную падтрымку і пачала ўмацоўвацца і пашыраць свой уплыў. З'явілася патрэба ў павелічэнні колькасці епархій, аднаўленні і стварэнні новых епіскапскіх кафедр. Да пачатку XX ст. у Паўночна-Заходнім краі налічвалася пяць епархій: Віленска-Літоўская, Гродзенска - Брэсцкая, Мінска - Тураўская, Магілёўская - Мсціслаўская і Полацка-Віцебская.

Усе беларускія епархіі былі неад'емнай часткай рускай праваслаўнай царквы, на чале якой быў Найсвяцейшы Сінод (утвораны Пятром I ў 1700 г. пасля скасавання патрыяршства). За Сінодам была прызнана патрыяршая ўлада. Прадстаўніком імператара ў Сінодзе быў обер-пракурор. Фактычна менавіта ён кіраваў справамі царквы. Ні адно сур'ёзнае пытанне не магло быць вырашана без узгаднення і ўхвалення імператарам, а на месцах - адміністрацыяй губерняў. Гэта залежнасць, татальны кантроль дзяржавы прывялі да таго, што імператар Павел I ў 1797 г. абвясціў імператара ўсерасійскага галавой Рускай царквы. Гэты ўказ і ў далейшым не адмяняўся, хаця ім і не карысталіся.

Праваслаўная царква захоўвала свой суд, мела шырокую сетку навучальных устаноў (вучылішчы, семінарыі, акадэміі). Прыходскае духавенства мела шэраг ільгот: не плаціла асабістых подацей, не несла рэкруцкай павіннасці, вызвалялася ад пастоя і пазямельнага падатку, мела права набываць нерухомасць, не падлягала цялеснаму пакаранню.

Закон падзяляў духавенства на белае (гэта значыць, якое служыць ў міру) і чорнае (манаскае). Адною з асаблівасцей было тое, што вышэйшыя пасады па царкоўнаму ведамству займалі прадстаўнікі чорнага духавенства (за выключэннем ваеннага ведамства). Чорнае духавенства ўключала: мітрапалітаў, архіепіскапаў, епіскапаў, архімандрытаў, ігуменаў манастыроў і простых манахаў. Па спецыфіцы служэння белае духавенства падзялялася на наступныя групы: прыходскае сельскае (самая вялікая катэгорыя), прыходскае гарадское, ваеннае, прычты цэркваў пры расійскіх пасольствах, прыдворнае.

Умацаванне пазіцый праваслаўнай царквы на беларускіх землях ішло рознымі шляхамі: будаваліся і рамантаваліся храмы, расла колькасць і адукаванасць духавенства, актыўна ствараліся царкоўныя праваслаўныя школы, вярталіся ў праваслаўе уніяты. Да канца XIX ст. колькасць праваслаўных вернікаў Паўночна-Заходняга краю ўзрасла да 4 680 193 чалавек. Іншыя канфесіі былі не такімі шматлікімі: каталіцкая - 2 973 008, пратэстанцкая - 115 620, іўдзеяў было - 1 515 642, мусульман - 14 253. Па перапісу 1897г. з 1 686 764 жыхароў Магілёўскай губерні 1 402 161 былі праваслаўнымі.

Падрабязнасці

Магілёўская епархія з 1797 г. мела назву "Беларуская і Магілёўская" з 1803 г. - "Магілёўская і Віцебская". Адпаведна зваліся і епіскапы. З 1833 г. стала звацца "Магілёўская і Мсціслаўская" і захавала гэтую назву да 1917 г.

Магілёўская епархія да 1899 г. была падзелена на 38 благачынных акруг, у якіх было 822 царквы. Духавенства складалася з 26 пратаірэяў і 532 святароў. Дзейнічалі 6 мужчынскіх і 3 жаночых манастыры. У Магілёве ў пачатку XX ст. было 27 цэркваў.

Пры дваццаць шостым Магілёўскім епіскапе Віталіі была адноўлена дзейнасць Магілёўскага Богаяўленскага брацтва (1883 г.). Ганаровым членам брацтва быў обер-пракурор Сінода Пабеданосцаў. Сам імператар пажаляваў на гэтую справу 1000 руб. У 1883 г. быў ўтвораны і першы царкоўны друкаваны орган - "Могилёвские епархиальные ведомости" (праіснаваў да 1917 г., першы рэдактар - выкладчык Магілёўскай духоўнай семінарыі, магістр багаслоўя Д.І.Ціхаміраў).

Пытанне

У якім становішчы знаходзілася праваслаўная царква пасля далучэння да Расійскай імперыі? Падцвердзіце свой адказ.

Перамога Кастрычніцкай 1917 г. рэвалюцыі карэнным чынам змяніла становішча праваслаўнай царквы. Дэкрэтам 1918 г. царква была аддзелена ад дзяржавы, абвешчана свабода веравызнання і свабода антырэлігійнай прапаганды. Барацьба з рэлігіяй мела розную напружанасць, аднак у гады Савецкай улады ніколі не спынялася. Яна вялася рознымі мерамі: закрываліся царквы і манастыры, духоўныя семінарыі і акадэміі (даволі часта ператвараліся ў клубы, тэатры, склады і інш.); праводзіліся антырэлігійныя акцыі, даклады, друкавалася атэістычная літаратура і забаранялася выданне і распаўсюджванне рэлігійнай літаратуры; знішчаліся рэлігійныя і багаслоўскія кнігі, іконы, святыя мошчы; арыштоўваліся, ссылаліся, растрэльваліся святары, манахі і простыя веруючыя.

Праваслаўная царква працягвала сваю дзейнасць на тэрыторыі Заходняй Беларусі, якая па Рыжскаму (1921г.) міру адышла да Польшчы. Аднак падтрымкай улад Польшчы карысталася не яна, а каталіцкі касцёл.

Руская праваслаўная царква пасля рэвалюцыі фактычна раскалолася. Патрыярх Ціхан у 1922 г. быў арыштаваны і ўлады падтрымалі так званых абнаўленцаў. Ціхана пазбавілі сана і ўвогуле скасавалі патрыярштва.

Асоба

Патрыярх Ціхан (у свеце Васіль Белаўін) нарадзіўся ў 1865 г. на Пскоўшчыне. Скончыў Пецярбургскую духоўную семінарыю і выкладаў у ёй. Займаў пасады епіскапа Люблінскага, вікарыя Холмскай епархіі. Быў накіраваны ў ЗША епіскапам Алеўцім (з 1905 г. - архіепіскап ў Нью-Йорку). З 1907 г. - архіепіскап Яраслаўскі. У 1914 г. прызначаны архіепіскапам Літоўскім. Пад час I сусветнай вайны у 1915 г. разам з рускім войскам пакінуў Вільню.

У дарэвалюцыйны час вызначаўся правымі поглядамі. У Яраслаўлі ўзначальваў адзел "Саюза рускага народу" (манархічная партыя). У Вільні выбіраўся ганаровым старшынёй мясцовага аддзялення "Саюза рускага народу". У 1916 г. удзельнічаў у нарадзе манархістаў, дзе абмяркоўваліся меры па ўвядзенню надзвычайнага становішча. Аднак не быў шавіністам. Выступаў супраць яўрэйскіх пагромаў, прыхільна ставіўся да ўвядзення ў царкоўнае жыццё нацыянальных моў.

У лістападзе 1917 г. на праваслаўным Саборы ў Маскве Ціхан быў абраны патрыярхам Маскоўскім і ўсяя Русі. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі заклікаў трымацца веры і стаяць на-за палітыкай. Асуджаў развязванне грамадзянскай вайны, як з боку "белых", так і "чырных". У маі 1922 г. узяты ЧК пад хатняе арышт. У чэрвені 1923 г. нечакана вы-

БЕЛІЦКА
Магілёўскага
дзяржаўнага
універсітэта

звалены. Памёр 7 красавіка 1925 г. Пахаваны ў Данскім манастыры. У 1988 г. кананізаваны Сінодам Рускай Праваслаўнай Царквы.

Раскалолася і праваслаўная царква на Беларусі. У 1923 г. на епархіяльным з'ездзе духавенства і вернікаў адбылося абвяшчэнне Беларускай мітраполіі. Мітрапаліт Мінскі і Беларускі Мелхісэдэк пад час судовых працэсаў над святарамі быў арыштаваны, аднак вызвалены пад уздзеяннем натоўпу вернікаў. У 1925 г. ён быў высланы ў ссылку ў Краснаярск і памёр у 1927 г. Прыхільнікі мітрапаліта Мелхісэдэка ў 1927 г. пад кіраўніцтвам епіскапа Філарэта на з'ездзе духавенства абвясцілі аб утварэнні Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай царквы. Царква адразу трапіла пад праследванне ўлады. Святары рэпрэсаваліся, змяняліся на лаяльных да Савецкай улады абнаўленцаў (яны таксама потым былі рэпрэсаваны ці адмовіліся ад сана). У 1937 г. быў арганізаваны судовы працэс над Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай царквой. Кіраўнікі царквы абвінавачваліся ў контррэвалюцыйнай дзейнасці і сувязях з польскай разведкай. Асобая тройка НКУС БССР прыгаварыла 11 святароў да расстрэлу (расстрэляны ў Курапатах) і 2 - да 10 гадоў лагераў.

Абнаўленцы (патрабавалі перагляду дагматыкі, дэмакратызацыі царкоўнага жыцця, прызнавалі Савецкую ўладу) спачатку не прыціскаліся. У 1924 г. у Магілёве на I Беларускім абласным царкоўным Саборы яны ўтварылі Беларускаю аўтаномную праваслаўную царкву. Сабор абраў Св. Сінод і мітрапаліта Магілёўскага і Беларускага (епіскап Полацкі і Віцебскі). Аднак у 1934 г. пад час антырэлігійнай кампаніі і гэта царква была ліквідавана.

Пытанні:

- 1) Якія меры выкарыстоўваліся ў барацьбе з царквой органамі Савецкай улады? Падцвердзіце свой адказ прыкладамі.
- 2) Што Вы ведаеце пра раскол Рускай Праваслаўнай Царквы? Як ён праявіўся ў рэлігійным жыцці на Беларусі?

Пасля акупацыі тэрыторыі Беларусі нямецкімі войскамі Генеральны камісарыят Беларусі па хаданні кіраўніка мінскай акругі Р.Астроўскага дазволіў аднавіць дзейнасць праваслаўнай царквы (БПЦ). Рабілася гэта ў адпаведнасці з праграмай нямецкай каланізацыйнай палітыкі, разлічанай у тым ліку і на завабаванне сімпатый і падтрымкі з боку мясцовага насельніцтва. Аднак праваслаўная царква ў сваёй дзейнасці цалкам залежала ад нямецкіх улад і імі кантралявалася. У справы царквы ўмешваліся і кіраўнікі Беларускай Цэн-

тральнай Рады (створана ў 1943 г., пры ёй існаваў аддзел па царкоўных справах).

Падрабязнасці

Узначаліў Беларускаю Аўтакефальную Праваслаўную царкву мітрапаліт Панцелеймон (П.Ражноўскі). Сабор епіскапаў 6 красавіка 1941 г. прыняў «да кіраўніцтва і выканання» ўмовы, прад'яўленыя ў лісце Генеральнага камісарыята Беларусі. А умовы былі наступныя:

а) Нямецкая адміністрацыя не ўмешваецца ва ўнутраныя справы царквы.

б) Царква павінна называцца " Беларускай Аўтакефальная Праваслаўная».

в) Пропаведзь, вывучэнне Закона Божага і справядоства павінны весціся на беларускай мове.

г) Богаслужэнне павінна здзяйсняцца на царкоўнаславянскай мове. Разам з тым патрабавалася прадставіць у камісарыят статут царквы.

д) Прызначэнне епіскапаў і святароў не дазвалялася без узгаднення з нямецкімі ўладамі.

У 1942 г. адбыліся два саборы епіскапаў. Быў зацверджаны статут БПЦ, выбраны Сінод, створаны 6 епархій. - Віцебская, Гродзенская, Магілёўская, Мінская, Навагрудская і Смаленская. Мітрапаліт Панцелеймон за тое, што стаяў на пазіцыях падтрымкі Рускай Праваслаўнай Царквы і праводзіў набажэнствы на рускай мове, быў адхілены нямецкімі ўладамі ад кіраўніцтва і адпраўлены ў манастыр у Лядах (Смалявіцкі раён), а потым да красавіка 1943 г. жыў пад наглядам нямецкай ваеннай паліцыі ў Вілейцы. Кіраўніцтва перайшло да епіскапа Магілёўскага і Мсціслаўскага Філафея. У красавіку 1943 г. Панцелеймон быў вызвалены ад нагляду і зноў узначаліў БПЦ.

Апошні з сабораў БПЦ адбыўся ў маі 1944 г. і завяршыўся паспешна з набліжэннем савецка-германскага фронту пасля прарыву Чырвонай Арміі пад Віцебскам і Оршай. Беларускія іерархі на чале з мітрапалітам Панцелеймонам выехалі ў Гродна, а потым эмігрыравалі ў Германію.

Рэлігійнае жыццё ў гады вайны насіла складаны характар. Праводзячы палітыку вынішчэння беларускага народа, нямецкія ўлады ў той жа час не перашкаджалі дзейнасці царквы. На пачатак 1945г. колькасць цэркваў на Беларусі дасягнула 1044, па іншых звестках - 1093. Большасць святароў разам з вернікамі рабілі ўсё для выратавання Бацькаўшчыны, але былі і тыя, хто па тых ці іншых прычынах супрацоўнічаў з нямецкімі акупацыйнымі ўладамі.

Пасляваенныя гады заставаліся складанымі ў рэлігійным жыцці. Зноў пачаліся абмежаванні. Аднак у першае пасляваеннае дзесяцігоддзе адносіны

партыйна-дзяржаўных структур да праваслаўнай царквы вызначаліся большай лаяльнасцю, чаму садзейнічала пашырэнне кантактаў Сталіна і яго акружэння з Патрыярхам Маскоўскім і ўсея Русі Алексіем І. Чарговае наступленне на рэлігію пачалося з сярэдзіны 50-х гадоў. Рэлігія разглядалася як рэакцыйная, "ідэялагічна чужая" сацыялізму з'ява, вораг навуковага светапогляду. Абвясчэнне курсу на пабудову камунізму не пакінула месца рэлігіі ў жыцці грамадства і асобы. Зноў зачыняюцца храмы, манастыры, духоўныя семінарыі, арыштоўваюцца і аддаюцца пад суд святары, шырока вядзецца антырэлігійная прапаганда.

У пачатку 60-х г. у БССР засталася 369 цэркваў і 1 манастыр. Дзейнічала толькі адна Мінска-Беларуская епархія, якая ўваходзіла ў склад Маскоўскага патрыярхата. У 60 г.- першай палове 80 г. здзяйснялася далейшае наступленне на рэлігійнае жыццё. Без рэгістрацыі ў Савецкім саюзе па справах рэлігіі дзейнасць рэлігійных аб'яднанняў забаранялася. Сходы вернікаў па абранню царкоўнага савета праводзіліся толькі з дазволу ўладаў. Прапаганда рэлігіі дазвалялася толькі ў культавых будынках. Забаранялася арганізаванае навучанне рэлігіі ў хорах, абрадах, падчас набажэнстваў. Лічылася, што ў краіне "развітога сацыялізму" адсутнічалі аб'ектыўныя ўмовы для ажыўлення рэлігійных пачуццяў.

СТАРААБРАДЦЫ

У другой палове 17 ст. пасля анафемы раскольнікам на царкоўным саборы 1667 года беглыя стараверы пасяліліся на тэрыторыі Рэчы Паспалітай. Раскольнікі першапачаткова з'явіліся на украінскіх старадубскіх землях. Потым цэнтрам стараабрадцаў амаль на 70 год стала Ветка, якая ў момант свайго ўзнікнення знаходзілася на землях пана Халецкага. Ветка – збіральная назва, кожная з некалькіх яе слагод мела ўласную назву. Акрамя таго, вакол веткаўскай слабоды даволі хутка з'явіліся цыматлікія скіты і келлі.

Падрабязнасці

Вось як пра абставіны заснавання веткаўскай слабоды пісаў А. Дэмбавецкі: "С воцарением Иоана и Петра Алексеевича прислан был указ от сопровительницы их царевны Софии черниговскому архиерею и стародубскому полковнику, чтобы беглых людей, живущих в стародубских слободах, возвратить на место их родины и обращать к православию. Раскольники разбежались в разные стороны... перешли рубеж литовский и ... в 15 верстах, почти у самой русской границы, ... на пустом

острове реки Сожа и построили себе первую слободу, названную по имени острова Веткою».

Расійскія ўлады неаднаразова рабілі захады, каб вярнуць раскольнікаў. Рабілі гэта імператрыца Елізавета, Пётр III і двойчы Кацярына II (у 1762 і 1763 гг.). Пры гэтым у кацярынінскіх маніфестах абяцалася дараванне і дазвол сяліцца слабодамі не толькі ў Сібіры, а і ў Курскай, Варонежскай і Казанскай губернях. Кацярына II абяцала і вызваленне на 6 год ад подацей і рэкруцтва, а таксама магчымасць вяртання да сваіх паноў або запісання ў дзяржаўныя сяліне ці купецтва. Захады расійскага ўрада засталіся безвыніковымі. Тады ў 1764 годзе “у Польшчу” было накіравана войска генерал-маёра Маслава, каб прымусам вярнуць раскольнікаў. Адбылася так званае “другое выгнанне” стараабрадцаў. Каля 20 000 чалавек з Веткі былі пераселены (у тым ліку адпраўлены на пасяленне ў Сібір). Многія са стараабрадцаў уцяклі і рассяліліся ў розных мясцінах Магілёўскай губерні.

Праз некаторы час галоўным цэнтрам магілёўскіх раскольнікаў стаў горад Беліца ў Гомельскім уездзе і блізка да яго слабоды Чарнігаўскай губерні. У Беліцы і населеных пунктах побач з ёй высіліся раскольніцкія капліцы са званамі і высокімі агароджамі. Было тут шмат манастыроў і скітаў, дзе беглыя папы і іераманахі здзяйснялі для стараабрадцаў маленні і царкоўныя трэбы. Некаторыя з раскольніцкіх манастыроў, цэркваў і скітаў з указаннем месца знаходжання і ўладальніка зямлі пералічыў у спецыяльнай ведамасці ад 1802 года рэктар Магілёўскай духоўнай семінарыі, архімандрыт Магілёўскага Богаяўленскага манастыра Іоасаф. Гэта: Лаўрэнцьеўскі манастыр, што знаходзіўся за 12 вярст ад Гомеля, Іоасафаўскі манастыр – 20 вёрст ад Гомеля, скіт каля Агародні – 40 вёрст ад Гомеля, Пыханскі манастыр – 35 вёрст ад Гомеля, Тырлаўскі манастыр – 7 вёрст ад Гомеля, скіт Чыстыя лужы – 7 вёрст ад Гомеля. У гэтых стараверскіх абіцелях жыло больш за 300 раскольнікаў, і ўсе яны былі заснаваны ва ўладаннях графа Р.П. Румянцава. На землях іншых уладальнікаў названы жаночыя манастыры пры Спасавай слабадзе, Веткаўскі манастыр, хутар Абрамаўка каля Веткі.

Стараверы ўтварылі на беларускіх землях аднародную канфесійна адасобленую этнічную групу і былі да 1763 года ў пераважнай большасці сярод рускага насельніцтва Беларусі. Агульная колькасць іх у пачатку 60-х гг. XIX ст. складала звыш 34 000 чалавек, каля 1,1% усяго насельніцтва Беларусі. Найбольш шматлікія групы стараабрадцаў ў сярэдзіне XIX ст. пражывалі ў Гомельскім (звыш 11% насельніцтва), Віцебскім (6,6 %), Полацкім (5,8 %), Сенненскім (2,9 %), Дзісенскім (2,3 %), Бабруйскім (1,4 %) паветах. Каля 28 % старавераў жылі ў гарадах.

Сярод беларускіх стараабрадцаў былі прадстаўнікі абодвух асноўных напрамкаў стараверства - як папоўшчыны, так і беспапоўшчыны. Папоўскія абшчыны захавалі папоў і ўсе духоўныя чыны. Зыходзячы з тэзісу “без священства нет христианства”, яны пачалі прымаць да сябе святароў панаваўшай царквы. Таму кажуць, што папоўцы сталі “беглапапоўцамі”. Беспапоўцы абралі іншы шлях і ўвогуле адмовіліся ад усялякіх сувязей з афіцыйнай праваслаўнай царквой, сцвярджаючы, што: “с ересью Никона благодать отлетела на небо, русская церковь потеряла апостольскую власть; попы господствующей церкви не попы, а волки, всякое общение с ними - смертный грех; восточные патриархи - участники ереси; пало всё православие, не может быть законного священства”. Беспапоўцы адмаўлялі не толькі царкоўную іерархію, але і галоўныя хрысціянскія таінствы, у тым ліку і шлюб.

І папоўства і беспапоўства не былі аднароднымі, яны складаліся з розных толкаў і сект. У Віцебскай губерні ў асноўным жылі беспапоўцы. З мноства толкаў тут былі найбольш пашыраны федасееўскі, філімонаўскі і паморскі. Усяго у Віцебскай губерні было 37697 стараабрадцаў. Стараверы Магілёўскай губерні ў большасці належалі да папоўцаў (ці беглапапоўцаў). Яны былі аб’яднаны ў веткаўскі, епіфаніеўскі, дыяканаўскі толкі. Жылі ў Магілёўскай губерні і беспапоўцы філіпаўскага толку.

Падзел стараабрадчства на мноства толкаў тлумачыўся не толькі тэрытарыяльнай раз’яднанасцю, адсутнасцю адзінага арганізацыйнага цэнтру, абавязковай для вернікаў дагматыкі, але і сацыяльнай неаднароднасцю стараабрадчаскага руху, якая была ўласцівая яму ўвесь час. “Отказ от новых обрядов стал лишь флагом, под которым выступал кто угодно. И фанатик-изувер. И мужик, стремящийся к освобождению от идущего рука об руку с полицейским урядником попом. И народный мыслитель, мечтающий об осуществлении идеалов христианства, но не находящий их в государственной церкви. Богатый купец, что выше церковного старосты в синодской церкви не пойдёт, а здесь может и «свою веру» основать, и своего епископа поставить, и как брат во Христе со всеми удобствами эксплуатировать своих единоверцев... И даже - ближе к нашим дням - наследник славянофилов, философ-математик, мечтающий восстановить через старообрядчество связь интеллигенции с народом. Вот почему «расколу» сочувствовали люди совершенно разные».

Веткаўскае «согласие» ці веткаўшчына мела прыхільнікаў не толькі на беларускіх землях. Стараверы гэтага толку папоўшчыны жылі і ў Старадуб’і, і на Доне, і ў Ніжагародскай губерні, і ў Маскве і ў іншых мясцінах Расійскай імперыі. Веткаўшчына адрознівалася ад іншых толкаў тым, што мірапамазанне пры хрышчэнні дзяцей і дарослых, а таксама перайшоўшых да

іх з праваслаўя яны здзяйснялі ўласным мірам. Другое адрозненне было ў тым, што і святароў і міран, якія перайшлі да іх з праваслаўя, перахрышчвалі без пагрузжэння ў ваду. Былі і некаторыя іншыя асаблівасці. Вось як пра іх пісаў А. Дэмбавецкі: "...ветковцы а) принимают иконы, писанные и не единоверными с ними художниками; б) сообщаются в пищу и питии с православными ... и не считают грехом ходить вместе с ними в баню; в) попы их, во время отсутствия своего, избирают мирян и предоставляют им право принимать переходящих в их веру..., исповедовать..., г) венчают в избах и клетях; д) запасные дары евхаристии дают монахам и мирянам..., которые не только себя причащают этими дарами, но причащают и других".

Стараверы вялі даволі замкнёны лад жыцця. Большасць з іх належала да сялян і гарадскіх нізоў. Галоўнымі заняткамі былі земляробства, рамяство і гандаль. Былі сярод старавераў і прадстаўнікі буржуазіі (вядомыя рускія прадпрымальнікі Марозавы, Рабушынскія, Гучковы, напрыклад, былі стараабрадцамі). Увогуле кансерватызм у пытаннях рэлігійных не перапыхаў стараверам займацца справай, якія забяспечвалі матэрыяльны дабрабыт. Эканамічныя поспехі пры гэтым разглядаліся як перамога ідэй старой веры, як справа богаўгодная. Даследчыкі адзначаюць таксама ўласцівыя стараверам узаемадапамогу, беражлівасць, працавітасць і дзелавітасць. І сярод старавераў Магілёўскай губерні былі багатыя купцы, якія вялі гандаль на сотні тысяч рублёў; буйныя гандляры коньмі і іншай жывёлай. Гандаль хлебам, соллю і лесам на вялікія сумы вёўся галоўным чынам веткаўскімі купцамі. Дробныя гандляры прадавалі салёную і свежую рыбу, свечкі, алей, а таксама экіпажы, сані і г.д. Займаліся стараверы і рознымі рамёствамі і промысламі. А. Дэмбавецкі ў "Вопыце апісання Магілёўскай губерні" згадвае: "Среди старообрядцев ... судовщики, лоцманы, извозчики, плотники, каменщики, красильщики и другие ремесленники..." Значная частка старавераў Магілёўскай губерні займалася земляробствам. Агародніцтвам займаліся не толькі на ўласных агародах, але і на арэндаваных землях. Часам агародніцтва і арэнда фруктовых садоў давалі да 300 рублёў гадавога прыбытку.

Адказыце на пытанні:

- 1) Калі і чаму стараабрадцы з'явіліся на беларускіх землях?
- 2) Якія толкі існавалі ў стараабрадцаў?
- 3) У чым праяўлялася сацыяльная неаднароднасць стараабрадчаскага руху?

Стараверскія ідэалогі і іерархі прапаведвалі ідэю пабудовы рускага міру на рускіх пачатках, роўнасці, арцельнага і абшчыннага ўпарадкавання,

свабоды пераходу і навучання, выбарнага духавенства і г.д. Аднак патрабаванні гэтыя не мелі рэвалюцыйнага характару і былі агульнадэмакратычнай накіраванасці. Зразумелымі ў сувязі з гэтым з'яўляюцца адмоўныя адносіны стараабрадцаў і да заклікаў рэвалюцыйна-рэадэмакратаў (Герцын і Агароў выдавалі для іх спецыяльны часопіс «Общее дело») і непадтрымка ўдзельнікаў польскіх паўстанняў і рэвалюцыйных падзей у Заходняй Еўропе. Стараверскі мітрапаліт Кірыл у спецыяльным пасланні пісаў: «Всякое благоразумие и покорение покажите перед царём вашим и от врагов его удаляйтесь и бегайте, якоже от мятежных поляков, так и наипаче от злокозненных безбожников, гнездящихся в Лондоне...».

На працягу ўсяго XIX ст. абсалютная колькасць стараабрадцаў на беларускіх землях павялічвалася. Аднак адноснае колькасць іх сярод насельніцтва заставалася амаль нязменнай – 1,1% – у 1863 годзе, 0,98% – у 1897 годзе і 1,1% – у 1913 годзе (12). У Магілёўскай губерні афіцыйны і штогодні падлік старавераў пачаўся ў адпаведнасці з імператарскім загадам ад 3 мая 1839 года. У 1847 годзе на гэтых землях жыло 14 678 старавераў (14.349 – лапоўцы, 329 – беспалоўцы). Да канца XIX ст. лічба ўзрасла да 28 000, з іх 21 000 стараабрадцаў жыла ў Гомельскім уездзе, астатнія галоўным чынам – у Сенненскім і Рагачоўскім. Каля 9 000 належалі да белакрыніцкага толку, каля 9 000 – да беглапалоўцаў і астатнія 9 000 – да беспалоўцаў.

Увесь час, асабліва да падзелаў Рэчы Паспалітай, мелі месца і выпадкі пераходу ў «раскол» праваслаўных вернікаў. Гэта вымусіла урад у 1797 годзе афіцыйна забараніць такі пераход, пра што былі папярэджаны міністрам унутраных спраў усе беларускія губернатары. Даследчыкі адзначаюць асаблівасці пераходу ў стараверства на беларускіх землях. Сярод галоўных – спачуванне стараабрадцам з боку католікаў і уніятаў, якія разглядалі праваслаўную царкву як крыўдзіцеля, а таксама тое, што збыднелыя гараджане і беглыя сяляне шукалі дапамогі ў багатых старавераў, якія атрымлівалі танную рабочую сілу і хавалі ўцекачоў. Неабходнасць матэрыяльнай падтрымкі, узаемадапамогі і аднадумства тлумачылася тым, што ў Магілёўскай губерні стараабрадцы не мелі глыбокіх каранёў.

Царскі ўрад і праваслаўная царква пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі ўвесь час імкнуліся «если не к совершенному уничтожению, то по крайней мере к уменьшению как религиозного их значения, так и политической важности главнейших и могущественнейших их толков». Пры гэтым меліся на ўвазе і сувязі з замежнымі раскольнікамі, і тая акалічнасць, што стараабрадцы кантралявалі вялікія прыватныя і грамадскія капіталы. Непакоіла ўлады і тое, што названыя вышэй магчымасці стараабрадцы выкарыстоўвалі, каб захаваць такое становішча, пры якім «в гражданском отношении ... они составляют особые общества, желающие

преобретъ свою особую самобытность и сопротивляющіеся общим постановленіямъ государства, общества, которые при малейшихъ внутреннихъ беспорядкахъ или распряхъ съ соседними державами, могутъ имѣть большое влияние на государство...».

У канцы XVIII – першай палове XIX ст.ст. урадамъ было выдадзена шмат пастаноў аб раскольнікахъ. Ужо вялася размова пра забарону пераходу з праваслаўя у “раскол” у 1797 годзе. 12 жніўня 1805 года быў выдадзены загад аб увядзенні метрычныхъ кнігъ у стараверскіхъ паселішчахъ. 17 лютага 1812 года – аб дазволе мець святароў, толькі выбраныхъ епархіяльнымі архірэямі. У 1829 годзе выйшла распараджэнне “Аб забеспячэнні губернатараў выіскамі зъ высачайша зацверджаныхъ пастаноў аб раскольнікахъ”. Пастановай 1830 года забараняўся ўезд у дзяржаву замежныхъ стараабрадцаў. Акрамя таго 5-ы пунктъ гэтай пастановы прадугледжваў адкрыццё сакрэтныхъ дарадчыхъ камітэтаў па справахъ раскольнікаў ва ўсіхъ губернскіхъ гарадахъ. У склад камітэтаў павінны былі ўвайсці епархіяльныя архірэі, губернатары, старшыні палаты дзяржаўныхъ маёмасцяў і жандармскія штаб-афіцэры. Ёсць звесткі і пра тое, што 18 красавіка 1847 года ў Магілёве генерал-губернатар прымаў удзел у “направленні сего комитета». У сярэдзіне XIX ст. быў утвораны асобы камітэт для перагляду пастаноў аб раскольнікахъ.

Дакумент

Пастанова для дзення зъ раскольнікамі” Дэпартаменту МУС ад 15 кастрычніка 1858 г. прапанавала:

§1. ...въ делахъ раскола гражданское начальство действуетъ единодушно съ духовнымъ, и взаимно стремиться къ... искоренению въ народѣ раскольническихъ побуждений...

§2. ...коренное правило, по которому состоящие въ расколе отъ рождения ... не преследуются ..., но имъ строго воспрещается распространять свои заблужденія между православными и вообще уклоняться отъ исполненія общихъ, закономъ опредѣленныхъ, правилъ благоустройства...

§6. Домагательства раскольниковъ о дозволеніи имъ вступать въ бракъ, окрестить младенца или похоронить умершихъ по ихъ обрядамъ оставлять безъ всякаго дѣйствія.

§7. Гражданское начальство имеетъ самое строгое наблюдение за недопущеніемъ ... изъ заграницы раскольниковскихъ лжеепископовъ и лжепоповъ.

§8. ...чтобы раскольники не заводили скитовъ или иныхъ сего рода обиталищъ, и также не строили новыхъ своихъ молитвенныхъ зданій...”

Па закону 1864 года ўсе раскольнікі былі падзелены на “больш шкодныя” (не прызнавалі шлюб, не маліліся за цара і г.д.); “шкодныя” (усе астатнія беспанаўцы) і “менш шкодныя” (папоўцы). У Магілёўскай губерні большую частку стараабрадцаў складалі “менш шкодныя”. Іх было ў 1874 годзе 14.349 раскольнікаў. Большасць “менш шкодных” стараабрадцаў жыла ў Беліцкім павеце (120.134), а “шкодных” – у Рагачоўскім (318).

Энергічна змагаліся з “расколам” амаль усе магілёўскія епіскапы. Сярод іх быў і епіскап Анастасій (Братаноўскі), які ўзначаліў Магілёўскую епархію ў 1797 годзе.

Асоба

Епіскап Анастасій быў “... иерарх отменных дарований нравственных доблестей...”, які шмат зрабіў для ўзвышэння праваслаўя. Яго характарызуюць як арыгінальнага прапаведніка, жывога і свабоднага, красамоўнага аратара. Ёсць і сведчанні “асобовага благоволения” да яго Кацярыны II, якая лічыла, што “...Анастасію или должно подражать или превзойти его, но и то и другое – равно невозможно”.

Пры архіепіскапе Анастасіі ў Магілёўскай епархіі было шмат раскольніцкіх паселішчаў і манастыроў, асабліва ў Гомельскім уездзе. Уладыка быў добра знаёмы са стараабрадчаскім пытаннем. Яшчэ ў 1797 годзе (ён быў тады Новаспаскім архімандрытам і членам Св.Сіноду) Анастасій склаў па даручэнні Наўгародскага мітрапаліта Гаўрыіла “Рассуждение о раскольниках российской церкви” Праз год, ужо з’яўляючыся епіскапам Магілёўскім, Анастасій прымае ўдзел у вырашэнні пытання аб веткаўскіх раскольніках, якія адбілі беглага папа, арыштаванага земскім суддзёй. Стараабрадцы звярнуліся за заступніцтвам да Анастасія. Епіскап хадатайнічаў перад губернатарам С.Жэгуліным, і веткаўцы пазбеглі пакарання. 16 снежня 1798 года быў выдадзены і указ Св. Сіноду з сакрэтным дазвалам “ветковским старообрядцам иметь у себя церковь и священников...”. Справа гэта аднак завяршылася вымовай епіскапу Анастасію, якую ён атрымаў па ўказу Паўла I ад 21 лістапада 1798 года. Прычынай вымовы стала адмаўленне веткаўцаў ад абяцання далучыцца да праваслаўнай царквы.

Епіскап Анастасій падтрымліваў умацаванне адзінаверскага руху на землях епархіі. Яшчэ ў 1784 годзе быў выдадзены ўказ Кацярыны II на імя Наўгародскага мітрапаліта Гаўрыіла, “чтобы сообщил могилёвскому и славянскому архиепископам о... дозволении им отправлять службу по их обрядам”. Там жа ішла гаворка пра пабудову цэркваў для раскольнікаў і прызначэнне да іх праваслаўных святароў для богаслужэння па

старадрукарскіх кнігах. Цэрквы гэты атрымалі назву адзінаверскіх, а прыхаджане – адзінаверцаў. Пры Анастасіі далучыўся да адзінаверскага руху Чонскі манастыр.

Падрабязнасці

У 1800 годзе ў манастыры жылі “іеромонах Иоасаф, Авраамий, Филипп, иеродиакон Боголеп, семь других монахов и три послушника. Жили братья несогласно: ссорились, дрались, потом мирились. Начальство должно было разбирать многочисленные дразги, но это было нелегко. Старообрядческие обитатели привыкли жить по своим законам, общемонастырскому уставу подчиняться не хотели”. У 1845 годзе Чонскі манастыр быў далучаны да Мар’ёўскага адзінаверскага манастыра. Увогуле ж справа пашырэння адзінавер’я поспеху не мела. І Чонскі манастыр заставаўся да 40-х гадоў XIX ст. адзіным пунктам, дзе яно больш-менш трывала захоўвалася. У другіх мясцінах (Беліцы, Ветцы) мелі месца толькі спробы замацаваць адзінавер’е. Так, у 1801 годзе ў Ветцы па ўказу Св. Сінода дазволілі пабудаваць царкву і прызначыць святаром не беглага папа Максімава, якога хацелі веткаўцы, а “...другого способного и достойного к сему званию”. Веткаўцы адмовіліся.

Неаднаразова наведваў старавераў Магілёўскай епархіі і епіскап Смарагд. Ён добра ведаў стараверскія манастыры, скіты, капліцы і прымаў меры да іх закрыцця ці ператварэння ў праваслаўныя. У выпадках асаблівага супрацьдзеяння раскольнікаў ён звяртаўся да грамадзянскіх улад як Магілёўскай, так і Чарнігаўскай губерняў. Па хадайніцтву Смарагда 16 лютага 1839 года Св. Сінод упершыню прызначыў спецыяльных місіянераў для вяртання раскольнікаў, якія жылі ў Магілёўскай губерні, у праваслаўе. Крыху пазней, у красавіку 1839 года, Смарагд патрабуе пераўтварыць Беліцкую стараабрадчаскую капліцу з яе ўбранствам і званамі ў цёплую царкву для праваслаўных. Загалу гэтаму папярэднічалі наступныя падзеі. У 1837 годзе чыноўнік асобых даручэнняў пры Магілёўскім губернатары Маркаў-Дземянкоў запячатаў Беліцкую капліцу. Пасля гэтага беліцкія раскольнікі пачалі збірацца ў доме мешчаніна Шведава і тут здзяйсняць свае маленні. У доме Шведава знайшлі даражавальніцу, з дапамогай якой стараабрадчаскі поп Гомельскай Спаскай слабоды Васілій Ліхачоў прычапшаў раскольнікаў. У малельні Шведава былі адабраны абразы, 2 медныя крыжы і набажэнскія кнігі – Псалтыр і Часаслоў. Тады Смарагд і выдае сваё распараджэнне. Беліцкія стараабрадцы скардзіліся на Высачайшае імя, але скарга іх засталася без увагі і адказу. А крымінальны суд Магілёўскай палаты прысудзіў галоўных віноўнікаў патаемных раскольніцкіх сходаў у

Беліцы да арышту, а забраныя ў Шведава рэчы былі перададзены ў Троіцкую праваслаўную царкву ў Гомелі.

Трэба падкрэсліць, што ўвогуле скаргі раскольнікаў на грамадзянскія ўлады і царкоўных іерархаў часцей за ўсё заставаліся безадказнымі ці дарэчнымі. У 1839 годзе была зачынена капліца і пакараны ўдзельнікі сходаў у Мар'інай слабадзе Беліцкага ўезда. Мар'інскія раскольнікі скардзіліся цару. І вось што атрымалі ў адказ. Паводле дакладу міністра ўнутраных спраў імператар Мікалай I 16 мая 1842 года загадаў: “ означенную (Мар'инскую) запечатанную за противозаконные поправки часовню вновь не открывать, а колокола снять и передать в православную церковь по усмотрению епархиального начальства”.

Епіскап Анатолій бачыў у расколе з'яву не толькі рэлігійнага характару, але і палітычную. Ён лічыў, што стараабрадцы, прыкрываючыся рэлігійнымі матывамі, імкнуцца да незалежнасці ад грамадскіх законаў. “До тех пор пока раскольники не будут подчинены гражданским законам, всякое покушение привлечь их в недра св. церкви не только останется тщетным, но и даже более будет ожесточать их в противлении церкви, обольщая простейших из них мыслью, будто они преследуются за исповедание старой веры, а не за нарушение гражданских законов”, - пісаў ён у рапортах Св. Сіноду.

У сваіх адносінах да старавераў епіскап Анатолий дзейнічаў мерамі духоўнымі: праводзіў гутаркі на конт веры ў час наведвання насельных пунктаў раскольнікаў; праводзіў літургіі ў праваслаўных храмах гэтых мясцін; складаў пастырскія пасланні для “Христианского чтения” і для асобных выданняў. Аднак епіскап не пазбягаў і мер паліцэйскага характару: закрываў капліцы, згаджаўся на арышты і прыцягненне да суда раскольнікаў. Захады епіскапа Анатоля прынеслі пэўны плён. У Магілёўскай епархіі за час яго епіскапства амаль 1 000 стараабрадцаў далучыліся да праваслаўнай царквы. Значна зменшылася да сярэдзіны XIX ст. і веткаўская стараверская федэрацыя. У параўнанні з пачаткам XVIII ст. колькасць раскольнікаў скарацілася тут у тры разы. Для ажыццяўлення рытуальных метаў у іх было 8 манастыроў, 15 капліц і 4 малітоўныя дамы.

Адказыце на пытанні:

- 1) Чаму патрабаванні ідэалагаў стараабрадцаў мелі не рэвалюцыйную, а агульнадэмакратычную накіраванасць?
- 2) Якія захады прымалі ўлады, каб пераадолець “раскол”?

Змяняліся сацыяльны склад удзельнікаў стараабрадства, заняткі, адносіны да ўлады і г.д., аднак пераадолець “раскол” ні цэнтральным, ні мясцовым расійскім уладам не ўдалося.

Значная колькасць “раскольнікаў” ваража сустрэла Кастрычніцкую рэвалюцыю, аднак з сярэдзіны 20-х гадоў перайшла на больш лаяльныя адносіны да новай улады. Тым не менш гэта не выратавала ад уціску і ганенняў на вернікаў, ад закрыцця стараабрадчаскіх цэркваў і малельняў. Трэба адзначыць, што стараабрадчаскі рух здолеў, хаця і аслаблены, захавацца. У значнай ступені гэтаму спрыяў вопыт супрацьстаяння рэлігійнаму ўціску, назапашаны яшчэ ў дарэвалюцыйны час.

У гады Вялікай Айчыннай вайны ў сувязі са страшэннымі выпрабаваннямі ажывіліся рэлігійныя настроі ўвогуле, у тым ліку і адродзіліся закрытыя і больш актыўна сталі дзейнічаць існаваўшыя стараабрадчаскія абшчыны. Пераважная большасць вернікаў праявіла патрыятычныя пачуцці, частка прымала ўдзел у барацьбе з ворагам.

Пэўная актывізацыя стараабрадчства працягвалася да сярэдзіны 60-х г.г., потым пачынаецца спад руху. Гэта тлумачылася рэлігійнай палітыкай улад, якая не пакідала месца рэлігійным пачуццям у час пабудовы развітога сацыялістычнага грамадства. Паўплывала і тое, што ў самім “расколе” размываліся межы паміж асобнымі накірункамі, страчваліся пэўныя ўласцівыя стараверству рысы, наглядалася некаторае набліжэнне да праваслаўя.

Аднак і ў 80-х г.г. на Беларусі захаваліся абодва толкі стараабрадчства (папоўцы і беспапоўцы). Сярод папоўцаў пераважалі прыхільнікі белакрыніцкай царквы. Сярод беспапоўцаў – паморскі, федасееўскі і філіпаўскі толкі.

КАТАЛІЦКАЯ ЦАРКВА НА БЕЛАРУСІ

Каталіцкая царква - адна з асноўных хрысціянскіх канфесій, існаваўшых у ВКЛ, у тым ліку і на землях Беларусі. Як адну з першых спробаў распаўсюдзіць каталіцтва можна лічыць дзейнасць каталіцкага епіскапа Рэйнберна (духоўнік жонкі тураўскага князя Святаполка Акаяннага). Аднак станючых вынікаў гэта спроба не мела, таму пранікненне і распаўсюджванне каталіцызму на землях Літвы і Беларусі звычайна датуюць XIII-XIV ст.ст. Пры гэтым выдзяляюць два этапы распаўсюджвання каталіцызму: з сярэдзіны XIII ст. да Крэўскай уніі (1385 г.) і з канца XIV ст. да Люблінскай (1569 г.) і Брэсцкай царкоўнай уніі (1596 г.).

Для першага этапу характэрна надзвычайная разнастайнасць сіл, якія імкнуліся пашырыць уплыў каталіцызму ў ВКЛ. У 1251 г. вялікі князь ВКЛ Міндоўг па палітычных матывах прыняў каталіцкае веравызнанне, згадзіўся адкрыць касцёл у Навагрудку і ў 1253 г. атрымаў ад Папы Рымскага кара-

леўскую карону. У 1260 г. Міндоўг вярнуўся ў язычніцтва і пранікненне каталіцызму часова спынілася. Захад па зацвярджэнні пазіцый каталіцкай царквы ў ВКЛ падтрымліваліся і Лівонскім ордэнам (заснаваны ў 1237 г.) і Рыжскім архіепіскапствам, і Польскім каралеўствам. За ўсімі гэтымі намаганнямі стаяў Ватыкан. Усе спробы замацаваць каталіцкую царкву ў ВКЛ, а тым больш зрабіць яе дзяржаўнай, не мелі поспеху. Адною з галоўных прычын гэтага была барацьба (ваенная і палітычная) беларусаў, літоўцаў, іншых народаў з крыжакамі і іх саюзнікамі.

На другім этапе ўплыў каталіцтва на землях ВКЛ значна ўзмацняецца. Перш за ўсё гэта стала вынікам заключэння ў 1385 г. Крэўскай уніі паміж ВКЛ і Каралеўствам Польскім. Адна з умоваў уніі - хрышчэнне па каталіцкаму абраду літоўцаў-язычнікаў. Хрышчана ў каталіцызм была і язычніцкая да гэтага часу паўночна-заходняя частка Беларусі. Каталіцызм быў прыняты кіруючымі коламі ВКЛ і большасцю феадалаў таму, што спрыяў умацаванню сувязей з Польшчай (вялікія князі ВКЛ былі і польскімі каралямі), а таксама спрыяў кансалідацыі феадалаў і пашырэнню іх прывілеяў.

Дзяржаўная ўлада ВКЛ падтрымлівала каталіцкую царкву. Па прывілею Ягайлы 1387 г. яна была вызвалена ад дзяржаўных падаткаў і павіннасцей, а насельніцтва царкоўных маёнткаў цалкам трапляла ў поўную залежнасць ад яе.

Каталіцкая царква пашырала свой уплыў і за кошт таго, што яе епіскапы займалі месцы ў вышэйшым дзяржаўным органе — паны-радзе (паны-рада складалася з магнатаў і абмяжоўвала ўладу вялікага князя).

Увесь час пашыраліся і зямельныя ўладанні каталіцкай царквы, у тым ліку і за кошт падараванняў ад вялікіх князёў. Так, у 1387 г. Ягайла перадаў царкве ўладанні з 50-60 вёскамі. У 1399 г. Віленская каталіцкая епархія атрымала ад Вітаўта 10 вёсак, а ў 1430 г. - яшчэ каля 20 і г.д.

Умацаванню пазіцый каталіцызму спрыяла і дзейнасць каталіцкіх манаскіх ордэнаў. Ужо ў 1250 г. у Любчы быў пабудаваны дамініканскі манастыр. Пры актыўным удзеле вярхоўнай улады на Беларусі былі заснаваны і манастыры іншых каталіцкіх ордэнаў: францысканцаў (у Лідзе-1397 г., Стара-Ашмянах - 90 г.г. XIV ст., Пінску - першая чвэрць XV ст.), аўгустыніян (у Быстрыцы — 1390 г., Бярэсці - пачатку XV ст); бернардзінцаў (у Полацку - 1498 г.) і г.д.

Падрабязнасці

Дамініканцы - манахі каталіцкага ордэна, заснаванага іспанцам Дамінікам дэ Гусманам у XIII ст. Герб ордэна - сабака, якая нясе паходню, таму дамініканцаў называлі яшчэ гасподнімі сабакамі. Ордэн вёў

барацьбу з адступленьнямі ад каталіцкага веравучэння (ерасямі), з рэфармацыйным рухам. Дамініканцам была даручана інквізіцыя.

Рэзідэнцыя генерала ордэна (быў на чале дамініканцаў) была ў Рыме. Трывалыя пазіцыі на беларускіх землях ордэн замацаваў да пачатку XVI ст. Манаствы дамініканцаў будуюцца ў Ашмянах, Віцебску, Гродне, Навагрудку, Нясвіжы, Оршы, Полацку, Брэсце, Заслаўі, Клёцку, Мінску, Пінску, Шклове і іншых гарадах і мястэчках. Жаночы дамініканскі манастыр быў у Навагрудку. Існавалі 10 рэзідэнцый ордэна. Манахі-дамініканцы апраналіся ў белую сутану з капюшонам (на вуліцы - паверх яе - чорную мантыю з капюшонам). Ордэн меў свае школы і калегіум пры Віленскім манастыры, бібліятэкі з рэдкімі зборамі. Галоўны напрамак дзейнасці - прапагандысцка-місіянерскі.

Трэба адзначыць, што арганізацыйная структура каталіцкай царквы на тэрыторыі ВКЛ была створана даволі хутка. Першым было заснавана Віленскае біскупства (па прывілею Ягайлы 1387 г.). Яно ахапіла частку Літвы і тэрыторыю Беларусі. Да сярэдзіны XVI ст. яно ўключала 259 парафій (прыходаў) і па ўладаннях значна пераўзыходзіла ўсю праваслаўную царкву ВКЛ. Пры гэтым ва ўсходняй частцы Віленскай дыяцэзіі да сярэдзіны XVI ст. існавала толькі 4 каталіцкіх парафіі: у Полацку, Віцебску, Слуцку і Абольцах. Усяго ў XIV-XV ст. у ВКЛ было заснавана 4 каталіцкія дыяцэзіі: Кіеўская, Віленская, Луцкая і Жмудская. Дыяцэзіі падзяляліся на дэканаты, а яны - на прыходы. Спачатку біскупамі былі палякі, а да XVI ст. большасць каталіцкіх святароў былі мясцовымі ўраджэнцамі. Каталіцкая царква, як і іншыя ў сярэднявеччы, адыгрывала значную ролю ў жыцці грамадства, уплывала на светапогляд, звычаі, нормы паводзінаў. Праз яе ў значнай ступені ў ВКЛ распаўсюджваўся ўплыў польскай і заходнееўрапейскай культуры. Адукацыя, грамадска-палітычная думка, музыка, жывапіс, архітэктура, тэатральнае мастацтва развіваліся пад значным уплывам каталіцкага касцёла.

Праверце сябе. Прыгадайце

- 1) Якія этапы прайшло распаўсюджванне каталіцызму ў ВКЛ і чым яны адрозніваюцца?
- 2) Якімі шляхамі ўмацоўвала свае пазіцыі каталіцкая царква?
- 3) Якую ролю ў грамадскім жыцці адыгрывала каталіцкая царква? Прывядзіце доказы сваёй думкі.
- 4) Прыгадайце, што ўяўлялі сабой каталіцкія навучальныя ўстановы?

Увогуле ў ВКЛ у рэшце-рэшт замацавалася рэлігійная талерантнасць і вялікія князі прывілеямі 1563 і 1568 гадоў абвясцілі рэлігійную вольнасць вернікам усіх канфесій.

Пасля падпісання Люблінскай уніі і ўтварэння Рэчы Паспалітай (1569 г.) і чым далей, тым болей, падтрымку ад дзяржаўных улад атрымлівала толькі каталіцкая царква. Аднак у другой палове XVI - першай палове XVII ст. пазіцыі каталіцкай царквы пахіснуліся ў выніку распаўсюджвання ў Рэчы Паспалітай, у тым ліку і на землях ВКЛ, рэфармацыйнага руху (аб Рэфармацыі і ўтварэнні пратэстанцкай царквы - гл. далей).

У другой палове XVI - першай палове XVII ст. барацьбу за вяртанне страчаных пазіцый каталіцкай царквы вяла не толькі каралеўская ўлада, а яшчэ ў большай ступені каталіцкі манаскі ордэн езуітаў. Рэлігійна-палітычны рух супраць Рэфармацыі атрымаў назву Контррэфармацыі.

Падрабязнасці

Ордэн езуітаў (ад лацінскай формы імя Ісуса-Іесус) - "Таварыства Ісуса", створаны ў 1534 г. іспанскім дваранінам І. Лайолам для барацьбы з Рэфармацыяй. Афіцыйна зацверджаны папам Паўлам III у 1540 г. Будаваўся на падставе жорсткай цэнтралізацыі і дысцыпліны, безумоўнага падпарадкавання. На чале ордэна - генерал, які абіраўся пажыццёва і падпарадкоўваўся Папе Рымскаму. Езуіты кіраваліся прынцыпам "мэта апраўдвае сродкі". Яны ўмешваліся ў палітыку, навуку, адукацыю, выхаванне моладзі, ім дазвалялася весці свецкі лад жыцця (не насілі манаскага адзення, неабавязкова было наведваць набажэнствы).

У XVI-XVII ст. езуіты стварылі на Беларусі каля 90 рэзідэнцый, місій і калегій. Рознымі сродкамі: уплывам на каралёў і магнатаў, медыцынскай і дабрачыннай дапамогай насельніцтву, стварэннем школ-калегій (у тым ліку вышэйшай-Віленскай езуіцкай акадэміі ў 1579 г.), выданнем каталіцкай і антыпратэстанцкай палемічнай літаратуры, знішчэннем "ерэтычных" кніг, - езуіты дамагліся вяртання страчаных пазіцый каталіцкай царкве і нават пашырэння яе ўплыву на землях Беларусі.

Пануючае становішча каталіцкай царквы ў Рэчы Паспалітай яшчэ больш замацавалася ў XVIII ст., калі былі абмежаваны правы хрысціян-некатолікаў (дысідэнтаў). Супраць дысідэнтскіх канфедэрацый (Слуцкая - праваслаўная і Торунская - пратэстанцкая) вяла барацьбу напярэдадні першага падзелу Рэчы Паспалітай Барская каталіцкая канфедэрацыя. Барскія канфедэраты выступалі за захаванне дзяржаўнай самастойнасці Рэчы Пас-

палітай, супраць умяшальніцтва ў яе справы суседніх краін. Разам з тым яны імкнуліся захаваць старыя парадкі, "залатыя шляхецкія вольнасці", безумоўнае, пануючае становішча каталіцкай царквы. Нават прынятая па ініцыятыве прыхільнікаў рэформ у 1791г. Канстытуцыя замацавала выдучую ролю каталіцкай царквы ў жыцці грамадства, пры гэтым дэкларавалася вольнасць веравызнанняў.

Праверце сябе. Адкажыце на пытанні:

- 1) Чаму пахіснулася становішча каталіцкай царквы ў сярэдзіне XVI ст.?
- 2) Якімі сродкамі карысталіся езуіты дзеля вяртання страчаных пазіцый каталіцкай царкве?

Пасля падзелаў Рэчы Паспалітай і далучэння Беларусі да Расіі істотна змяніліся ўмовы жыцця каталіцкай царквы. Яна апынулася ў становішчы нярытмага, але не дзяржаўнага веравызнання. На далучаных тэрыторыях дзейнічалі да падзелаў 4 рымска-каталіцкія епархіі: Віленская, Жмудская (Самагіцкая), Луцкая і Камянец-Падольская. Кацярына II у сваіх указах пад час падзелаў запэўнівала аб неабмежаванай свабодзе ў веравызнанні, што павінна было выклікаць давер да царскай ўлады. Аднак адразу ж пачаліся захады па абмежаванню ўплыва каталіцкай царквы і па падпарадкаванню яе дзяржаве. 22 лістапада 1773 г. загадам імператрыцы была ўтворана Беларуска-каталіцкая епархія з цэнтрам у Магілёве. У 1783 г. было ўтворана Магілёўскае архіепіскапства на чале з С.Богуш-Сестранцэвічам, кампетэнцыі якога падлягалі ўсе католікі - грамадзяне Расіі і ўсе каталіцкія прыходы. Архіепіскапу Магілёўскаму было прызначана жалаванне 10 000 руб. (усяго ён атрымліваў каля 60 000 руб. штогод). Епіскапы атрымалі па 3-4 тыс. руб. у год. Утварэнне епархіі і прызначэнне Богуш-Сестранцэвіча не было ўзгоднена з Ватыканам, які прызнаў гэтыя крокі рускіх улад пасля ўпартай барацьбы толькі ў 1784 г. Імкненнем Ватыкана не пашкодзіць католікам на далучаных землях была прадыктавана і маўклівая згода на існаванне ў Расіі ордэна езуітаў, скасаванага папам Кліментам XIV у 1773 г. Пад час Кацярыны II ордэн меў 6 калегій (у тым ліку ў Магілёве), 10 місій і 2 навіцыянскіх дамы. Багацці езуітаў складалі больш трох млн. руб. Каталіцкая царква карысталася ў Расіі царпімасцю і падтрымкай. Гэта ў значнай ступені тлумачылася ўплывам на Паўла I, а пры Аляксандры I - уплывам на князёў Галіцына, Чартарыйскага, Качубея і іншых, спачатку езуіта Грубера, а потым Бржэзоўскага. Аднак і пасля таго, як Аляксандр I стаў падтрымліваць "рускіх сілы" у краі і выслаў езуітаў (1820 г.), уплыў каталіцкай царквы застаўся значным, чаму спрыяла дзейнасць іншых каталіцкіх ордэнаў: дамініканскага, бер-

нардзінскага, францысканскага, піярскага, аўгустынскага, кармеліцкага, трынітарскага.

Трэба падкрэсліць, што і ў часы Кацярыны II, Паўла I і чым далей, тым больш, праўлялася імкненне царскага ўрада падпарадкаваць каталіцкую царкву дзяржаве. У 1797 г. быў заснаваны спецыяльны дэпартамент юстыц-калегіі пад старшынствам рымска-каталіцкага мітрапаліта, які здзяйсняў вышэйшы кантроль за дзейнасцю каталіцкай царквы. Архіепіскап Магілёўскі атрымаў сан мітрапаліта і меў звычайную рэзідэнцыю ў Пецярбургу. Неўзабаве дэпартамент быў пераўтвораны ў рымска-каталіцкую калегію, якая стала такім жа органам царкоўнай улады, як Сінод для праваслаўнай царквы. Прызнаў калегію і Ватыкан. Больш жорсткай, нават з выкарыстаннем рэпрэсійных мер, была палітыка царызму ў дачыненні да каталіцкай царквы пад час паўстанняў 1830 і 1863-64 гг. Дайшло да таго, што ў канцы 60-х гадоў малітва за "за владу прадержашую" здзяйснялася не на польскай, а на рускай мове. Міністр народнай асветы і обер-пракурор Сінода Д.А. Талсты распарадзіўся перавесці на рускую мову малітоўнікі, евангеллі, катэхізіс і іншыя кнігі духоўнага зместу. Гэтыя захады ўладаў сустрэлі супрацьдзеянне з боку каталіцкага духавенства і іх вернікаў, і спробы ўвесці рускую мову ў касцёлах Беларусі паспеху не мелі.

У канцы XIX-пачатку XX ст. становішча каталіцкай царквы палепшылася, што было вынікам пагаднення 1883 г. паміж папам Львом XIII і расійскім урадам, а яшчэ ў больш значнай ступені - прыняццем у красавіку 1905 г. года ўказа аб верацярпімасці. У гэты час у Расійскай імперыі было 5 каталіцкіх епархій: Віленская, Цэльшэўская, Магілёўская - на землях Паўночна-Заходняга краю, а таксама Луцка-Жытомірская і Ціраспальская. Каталіцкае духавенства атрымлівала ад казны пэўнае штатнае ўтрыманне. Акрамя гэтага прыходы валодалі зямельнымі надзеламі. Былі і асобныя капіталы для пенсій, будаўніцтва і г.д. У кожнай епархіі былі семінарыі, а ў сталіцы імперыі - духоўная акадэмія.

У сярэдзіне 90-х г. г. XIX ст. на землях Паўночна-Заходняга краю жылі 2 883 610 католікаў. На гэтай тэрыторыі дзейнічалі 597 касцёлаў, 8 манастыроў. Колькасць каталіцкага духавенства складала 1109 чалавек. У семінарыях навучаліся 295 чалавек, у духоўнай акадэміі - 23. У Магілёўскай каталіцкай епархіі было 50 159 вернікаў.

Адкажыце на пытанне

Чаму і як змянілася становішча каталіцкай царквы пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі?

У гады першай сусветнай вайны адбываецца актывізацыя беларускага каталіцкага руху. Так, у 1914 г. у пецібургскай духоўнай акадэміі налічвалася 70 беларусаў. У маі 1917 г. была ўтворана беларуская клерыкальная партыя - Хрысціянская дэмакратычная злучнасць, якая аб'ядноўвала невялікі гурток беларускай інтэлігенцыі, слухачоў духоўнай акадэміі, святароў. У гэтым жа годзе аднавілася Мінская дыяцэзія. Працягвалі дзейнічаць Віленская і Магілёўская дыяцэзіі.

Многія каталіцкія святары праводзілі палітыку беларусізацыі касцёла. Сярод іх - магілёўскі мітрапаліт Эдвард дэ Роп. За беларусізацыю выказаўся і з'езд каталіцкіх святароў у Мінску ў 1917 г. Пад час нямецкай акупацыі ў 1918 г. у Мінску была адкрыта каталіцкая духоўная семінарыя (у 1920 г. пераведзена ў Навагрудак).

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі становішча ўсіх канфесій, у тым ліку і каталіцкай, карэнным чынам змянілася. Пачалася канфрантацыя дзяржавы і царквы. Барацьба з рэлігіяй разглядалася як адзін з напрамкаў класовай барацьбы.

Большавікі разгарнулі новы этап шматгадовай канфрантацыі з Ватыканам. Гэта было звязана з тым, што Папа Бенедыкт XV асудзіў Кастрычніцкую рэвалюцыю, а ў жніўні 1918 г. праз магілёўскага мітрапаліта Эварда дэ Ропы звярнуўся да Савецкага ўрада з хадайніцтвам аб лёсе царскай сям'і. У 1919 г. папскі прастол выказаў пратэст Леніну ў сувязі з праследаваннямі духавенства.

Канфрантацыя ўзмацнілася пасля таго, як каталіцкае духавенства і вернікі адмовіліся выконваць дэкрэт аб канфіскацыі каштоўнасцяў касцёлаў у фонд галадаючых Паволжа (каталіцкае духавенства разглядала дэкрэт як самавольны гвалт, парушэнне Рыжскага дагавору). У адказ у 1924 г. з СССР была выслана ватыканская місія дапамогі галадаючым.

У той час, калі распаўсюджвалася аб "свабодзе" веравызнання, дырпімасці да каталіцкага духавенства, адпаведныя органы праводзілі масавыя арышты каталіцкіх святароў. Узмацніўся кантроль за дзейнасцю ксяндзоў на месцах, вывучаліся іх адносіны да большавіцкай улады. Праследаванні працягваліся некалькі дзесяцігоддзяў. Пачатак гэтаму паклаў арышт у каставіку 1919 г. магілёўскага мітрапаліта Эдварда дэ Ропы. Вернікі выступілі ў яго абарону. Праз некалькі тыдняў мітрапаліта адправілі ў Маскву і ў форме абмену вывезлі ў Польшчу (абмянялі на вядомага дзеяча камуністычнай партыі К.Радэка). Пасад мітрапаліта заняў Ян Цёпляк, якога ў хуткім часе напаткаў такі ж лёс.

Падрабязнасці

Архіепіскап Я.Цэпляк быў арыштаваны ў 1922 г. Яму ставілася ў віну тое, што ён даў указанне каталіцкаму духавенству не падпісваць з уладамі пагадненняў аб касцёльнай уласнасці. Пры вобыску ў архіепіскапа знайшлі рукапіс "Гістарычныя запіскі аб аддзяленні царквы ад дзяржавы ў большавіцкай Расіі". Я.Цэпляк быў абвінавачаны разам з іншымі арыштаванымі святарамі ў барацьбе супраць савецкай улады. За гэта архіепіскап магілёўскі быў прыгавораны да вышэйшай меры пакарання, астатнія - ад трох да дзесяці гадоў зняволення. Вынікі суда выклікалі пратэст у многіх краінах свету. Прэзідыум УЦВК замяніў смяротны прыгавор на дзесяць гадоў турэмнага зняволення.

Чарговая хваля рэпрэсій супраць ксяндзоў пачалася ў 1930 г. пасля таго, як быў надрукаваны ліст Папы Пія XI у абарону рэлігіі, "патаптанай Саветамі", і заклік да ўсяго свету маліцца за ахвяр веры ў СССР. Толькі ў 1930-1931 гг. было арыштавана каля дзесяці каталіцкіх святароў. У 1937 г. калі ў БССР праводзілася новая хваля рэпрэсій пад лозунгам знішчэння антысавецкага падполля, касцёлы былі залічаны да "гнёздаў" польскага шпіянажу. У Маскву ЦК КП(б)Б дакладваў: «Што тычыцца ксяндзоў, абсалютная большасць з іх за апошні час арыштавана». Толькі ў жніўні 1937 г. былі закрыты 8 касцёлаў. Да 1939 г. у 10 незачыненых касцёлах не засталася ніводнага ксянза. Дзейнасць Рымска-каталіцкай царквы фактычна была спынена. Пасля далучэння да БССР Заходняй Беларусі такая ж палітыка праводзілася і на гэтай тэрыторыі.

Адказы на пытанне

Якую палітыку Савецкая ўлада праводзіла ў дачыненні да рымска-каталіцкай царквы? Чаму?

Пасля акупацыі тэрыторыі БССР нямецкімі войскамі была прадпрынята спроба аднавіць касцёлы і дзейнасць каталіцкай канфесіі ўвогуле. З Вільні ва ўсходнюю Беларусь былі накіраваны ксяндзы-дзеячы беларускага руху. У Заходняй Беларусі ў касцёлах па-ранейшаму былі польскія ксяндзы.

Нямецкія акупацыйныя ўлады не дапускалі адбудовы каталіцтва ва ўсходняй Беларусі, арыштоўвалі, высылалі, растрэльвалі ксяндзоў (растраляны ксёндз Д.Малец, В.Гадлеўскі і інш.). Рэпрэсіраваны былі і тыя ксяндзы Заходняй Беларусі, якія дапамагалі польскаму патрыятычнаму падполлю.

Пасля Вялікай Айчыннай вайны пачалася новая хваля закрыцця касцёлаў, арыштаў ксяндзоў, якія працавалі на акупіраванай тэрыторыі. Цяпер ужо Савецкія ўлады праводзілі дазначэнні паводзінаў каталіцкага духавенства. Яго

даволі лёгка было абвінаваціць у падтрымцы акупацыйнага рэжыму. Толькі ў 1945 г. у сувязі з арыштамі ксяндзоў было закрыта 15 касцёлаў. Каталіцкае духавенства абвінавачвалі ў "апалячванні і акаталічванні беларускага насельніцтва", у антысавецкай дзейнасці ў заходніх абласцях, у выступленні супраць калектывізацыі. ЦК У КП(б)Б прасіў дазволу ў Сталіна і Жданава на высяленне ксяндзоў з БССР і ўзмацненне рэпрэсіўных мер супраць іх. З арыштам святароў спынілі жыццё многія каталіцкія парафіі. Калі ў 1946 г. у заходніх абласцях БССР было 225 ксянзоў, то ў 1950 г. засталася толькі 111.

Некаторая лібералізацыя ў адносінах да ксяндзоў назіралася пасля смерці Сталіна. У сярэдзіне 50-х гг. вярнуліся са зняволення многія рэпрэсаваныя ксяндзы. Аднак наступ на каталіцкую царкву працягаўся і ў далейшым. У 1965 г. у БССР дзейнічала 130 касцёлаў, у 1970 г. іх колькасць скарацілася да 107. У канцы 70-х антыкаталіцкая кампанія ў СССР і БССР ўзмацнілася, што было звязана з абраннем на пасаду Папы Рымскага кардынала Караля Вайтылы.

Асоба

Кардынал Караль Вайтыла нарадзіўся ў сакавіку 1920 г. у г.Вадовіцы Кракаўскага ваяводства ў Польшчы. З'яўляецца доктарам тэалогіі, аўтарам некалькіх п'ес і наэтычных зборнікаў. Узначалі ў каталіцкую царкву 16 кастрычніка 1978 г. Прыняў імя Ян Павел II. Гэта першы славянін за ўсю гісторыю каталіцкай царквы, якога абралі Папай. Абранне на папскі пасада прадстаўніка ПНР разглядалася ідэалагічнымі службамі ЦК КПСС як ўзмацненне ўплыву Ватыкана на сацыялістычныя краіны.

УНІЯЦКАЯ ЦАРКВА

Уніяцтва (ад лацінскага unio - «адзінства, аб'яднанне») - агульная назва хрысціянскіх царкоўных арганізацый, якія ўзніклі ў выніку пагадненняў (уній) пра аб'яднанне каталіцызму з праваслаўем. Прызнае асноўныя догматы і агульнае кіраўніцтва каталіцкай царквы. Абрады бярэ ад праваслаўя. Богаслужэнне вядзецца на нацыянальнай мове.

Ідэя аб'яднання праваслаўя і каталіцтва ў адзіную царкву час ад часу паўставала перад сусветным супольніцтвам пасля царкоўнага расколу 1054г. Пытанне аб уніі дзвюх цэркваў падымалася і вялікімі князямі ВКЛ Ягайлам, Вітаўтам, Свідрыгайлам. У 1439 г. на Фларэнтыйскім царкоўным саборы унія была абвешчана. Аднак падтрымкі сярод пераважнай большасці святароў і насельніцтва яна не атрымала і аднасьць насіла фармальны характар. У канцы

XV - пачатку XVI ст. вялікі князь Аляксандр аднавіў спробы па здзяйсненню уніі. Аднак яго намаганні засталіся безвыніковымі.

Ідэя уніі набыла актуальнасць пасля ўтварэння Рэчы Паспалітай. У 70-80 гг. XVI ст. пачынаецца інтэнсіўная падрыхтоўка да практычнага ажыццяўлення уніі. Для гэтых захадаў меліся важныя падставы.

Па-першае, у уніі былі зацікаўлены кіруючыя колы Рэчы Паспалітай. Кароль Жыгімонт III Ваза і яго прыхільнікі бачылі ў аб'яднанні цэркваў магчымасць дасягнуць ідэйнага адзінства феадалаў і духавенства. Адзінства гэта было неабходна пры вызначэнні асноўных напрамкаў унутранай і знешняй палітыкі. Неабходна яно было і для паспяховай барацьбы з рэфармацыйным рухам. Акрамя таго, рэлігійныя супярэчнасці раздзіралі дзяржаву і неабходна было аб'яднаць ўсё насельніцтва вакол вярхоўнай улады.

Па-другое, каталіцкае духавенства бачыла ва ўсталяванні уніі дадатковую магчымасць для распаўсюджвання свайго ўплыву на Усходнюю Еўропу.

Па-трэцяе, вярхі праваслаўнай царквы ВКЛ імкнуліся выйсці з падпарадкавання канстанцінопальскаму патрыярху (ён пэўным чынам залежаў ад турэцкага султана) і адначасова пазбегнуць падпарадкавання маскоўскаму патрыярху (маскоўская праваслаўная царква была ўжо самастойнай і мела намер далучыць праваслаўную царкву Беларусі і Украіны). Акрамя таго, частка праваслаўных дзеячоў меркавала праз унію дабіцца ўзвышэння ролі праваслаўнай царквы, прывілеяў для сябе, магчымасці стаць сенатарамі Рэчы Паспалітай і захаваць недатыкальнасць уладанняў царквы.

Ініцыятыва аб уніі зыходзіла ад праваслаўных іерархаў. Прапанаваў свой план уніі і каталіцкі бок. Погляды на унію істотна адрозніваліся. Праваслаўныя разглядалі унію як сродак прымірэння дзвюх канфесій, як саюз роўных, а не як паглычэнне ці падпарадкаванне праваслаўнай царквы Ватыкану. Каталіцкі бок зусім інакш уяўляў унію. Меркавалася, што: 1) мітраполіт кіеўскі будзе атрымліваць благаслаўленне і падпарадкоўвацца Папе Рымскаму; 2) праваслаўныя вернікі прызнаюць вяршэнства Рыма, але пры гэтым захаваюць ранейшыя царкоўныя абрады. Гэтыя падыходы да уніі былі абгрунтаваны адным з галоўных яе ідэолагаў з каталіцкага боку езуітам Пятром Скаргай у кнізе «Аб адзінстве царквы Божай».

Асоба

Пётр Скарга атрымаў адукацыю ў Рыме, даў там чатыры зарокі манаха ордэна езуітаў і з 1570 г. быў накіраваны ў Рэч Паспалітую. Карыстаўся падтрымкай каралёў С.Баторыя, Жыгімонта III. Садзейнічаў развіццю Віленскай езуіцкай калегіі і ператварэнню яе ў акадэмію. Быў заснавальнікам і рэктарам Полацкай езуіцкай калегіі. Вядомы рэлігійны дзеяч, таленавіты палеміст і аратар. Бачыў магчымасць умацавання Рэ-

чы Паспалтай і пераадолення крызісу каталіцкай і праваслаўнай цэркваў (у выніку распаўсюджвання прастэстантызму) у аб'яднанні іх шляхам уніі. П.Скарга здолеў пераканаць у неабходнасці уніі аднаго з магчымых праваслаўных магнатаў, кіеўскага ваяводу К. Астрожскага (меў больш за 100 гарадоў і 1000 вёсак, мог выставіць 30-тысячнае войска).

У 1591 г. епіскапы Кірыла Луцкі, Лявонці Пінскі, Гедэон Львоўскі і Дзіянці Холмскі напісалі ліст каралю Жыгімонту, у якім гаварылася: «Мы, біскупы, што падпісаліся ніжэй, хочам прызнаць нашым главою і пастырам ... найсвяцейшага палу рымскага... Але жадаючы быць у паслушэнстве найсвяцейшага айца-папы, мы хочам, каб нам былі пакінуты ўсе цырымоніі, набажэнствы і абрады, якія трымае здаўна наша Святая ўсходняя Царква». Да гэтых ініцыятараў далучыўся епіскап Уладзімірскі Іпаці Пацей, які быў да таго ж і кашталянам Брэсцкім.

У 1595 г. епіскапы Кірыла Луцкі (Цярлецкі) і Іпаці Уладзімірскі (Пацей) паехалі ў Рым. Папа Клімент VIII у Ватыканскім палацы даў згоду і благаслаўленне на ўз'яднанне на землях ВКЛ каталіцкай царквы з праваслаўнай. Пры гэтым візіт скончыўся прыняццем каталіцкага праекта уніі і адхіленнем праекта праваслаўнага боку.

Адказы на пытанні:

- 1) Хто і чаму быў зацікаўлены ў зацпочэнні уніі паміж праваслаўнай і каталіцкай цэрквамі?
- 2) Чым адрозніваліся падыходы да уніі праваслаўнага і каталіцкага бакоў?

6 кастрычніка 1596 г. у Брэсце сабраўся царкоўны сабор, які павінен быў зацвердзіць унію з Рымам. Практычна з самага пачатку ён раздзяліўся на два саборы: прыхільнікаў уніі і яе праціўнікаў.

Уніяцкі сабор абвясціў аб далучэнні да Рымскай царквы. Былі адлучаны ад царквы і пазбаўлены сану і пасадаў усе, хто не прыняў унію. Праваслаўны сабор вырашыў: «не падпарадкоўвацца адступнікам», «стаяць цвёрда ў нашай святой веры». Сярод удзельнікаў праваслаўнага сабору быў і князь Канстанцін Астрожскі. Ён выступіў супраць уніі таму, што былі адрынуты прапановы праваслаўнага праекта.

Акт уніі быў абвешчаны ў дэкларацыі 6 кастрычніка 1596 года. Значную ролю ў яго прыняцці адыграла і пазіцыя караля Жыгімонта III, які падтрымаў унію і сваім універсалам ад 15 снежня 1596 г. зацвердзіў акт уніі і

заклікаў насельніцтва прыняць уніяцкіх епіскапаў. Новая царква стала называцца уніяцкай, або грэка-каталіцкай. Гэта царква прызнае вяршэнства Рымскага Папы, асноўныя догматы-каталіцкай царквы, у тым ліку аб зыходжанні Духа Святога ад Бога-Айца і Бога-Сына. Разам з гэтым абрадава ўніяцкай царкве – праваслаўны (без музыкі, статуі выкарыстоўваюцца рэдка). У богаслужэнні выкарыстоўваецца царкоўнаславянская і нацыянальныя мовы.

Пасля прыняцця уніі на яе бок стаў урад. Значная частка праваслаўнай шляхты і мяшчан выступала супраць. Супрацьстаянне доўжылася шмат гадоў і часам праяўлялася ва ўзброенных сутычках і паўстаннях. Так, у 1623 г. у Віцебску быў забіты уніяцкі архіепіскап Іасафат Кунцэвіч.

Падрабязнасці

І.Кунцэвіч, карыстаючыся падтрымкай караля Жыгімонта III і канцлера Л. Сапегі, зачыняў праваслаўныя храмы, пазбаўляў сану святароў, здекваўся над праваслаўнымі вернікамі і іх пачуццямі. Жыў І. Кунцэвіч у Полацку, але амаль увесь час раз'язджаў па епархіі. Калі жыхары Магілёва не пусцілі яго ў горад, канцлер Сапега ўсклаў на гараджан вялікі грашовы штраф і перадаў усе праваслаўныя цэрквы разам з маёмасцю пад уладу Кунцэвіча. Гвалт з боку Кунцэвіча прывёў да таго, што 12 лістапада 1623 г. жыхары Віцебска і сяляне навакольных вёсак паднялі паўстанне. І. Кунцэвіч і яго памагатцы былі забіты. Над насельніцтвам Віцебска ўчынілі крывавую расправу. Да смерці з канфіскацыямі маёмасці былі прыгавораны 75 чалавек. Каралеўская камісія на чале з Л.Сапегам пакарала і іншых удзельнікаў паўстання. Кароль Рэчы Паспалітай пазбавіў горад магдэбургскага права, а Папа Урбан VIII абвясціў Кунцэвіча святым.

Падтрымала беларускае насельніцтва і запарожскае казачства на чале з Б.Хмяльніцкім у вайне, якая пачалася ў 1648 г. Паўстанцы знішчалі шляхціцаў, каталіцкае і уніяцкае духавенства, руйнавалі касцёлы і манастыры. Па характару гэта вайна была антыфеадальнай, але і накіраванай супраць нацыянальна-рэлігійнага прыгнёту.

Вострыя спрэчкі адбываліся паміж праваслаўнымі і уніяцкімі дэпутатамі і на паседжаннях сейма Рэчы Паспалітай і на мясцовых сеймах.

Супраць уніі выступалі з палемічнымі творамі на багаслоўскія тэмы і таленавітыя беларускія пісьменнікі: браты Зізаніі, Лявонці Карповіч, Мялецкі Смятрыцкі і інш.

Барацьба прыхільнікаў праваслаўя за захаванне сваёй царквы вымусіла ўлады Рэчы Паспалітай у 1632-1633 гг. афіцыйна аднавіць праваслаўную мітраполію ў Кіеве і некаторыя праваслаўныя епархіі. Кароль Уладзіслаў IV у

грамаце на карысць прываслаўнага духавенства абвяшчаў свабоднае адпраўленне службы і дазваляў выходзіць з уніі.

Разам з тым з цягам часу уніяцтва ўсё больш умацоўвае свае пазіцыі. Гэта было вынікам і стварэння уніяцкага манаскага ордэна базыльянаў (створаны ў 1617 г. мітрапалітам Я.Ружскім), і падрыхтоўкі вопытных кадраў святароў, і паляпшэння школьнай адукацыі. Прываблівала да уніяцтва і яго ўвага да мясцовых традыцый і шырокае выкарыстанне ў рэлігійным жыцці беларускай мовы. Некаторыя даследчыкі лічаць, што ў адрозненне ад беларусаў-католікаў і беларусаў-праваслаўных уніяты былі найбольш устойлівыя супраць паланізацыі і русіфікацыі. Уніяцкая царква была далучана да прываслаўнай на Полацкім саборы ў 1839 г.

ПРАТЭСТАНТЫЗМ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Пачатак пратэстантызму дала Рэфармацыя, узнікшая ў заходне-еўрапейскіх краінах у XVI ст. **Рэфармацыя** (ад лацінскага *reformatio* - пераўтварэнне) - шырокі грамадска-палітычны і рэлігійны рух, накіраваны супраць каталіцкай царквы як ідэйнай асновы феадальнага ладу.

Рэфармацыя пачыналася выступленнем М.Лютэра (1517 г.) з нямецкіх зямель, а потым распаўсюдзілася па ўсіх краінах Заходняй і Цэнтральнай Еўропы. Ідэолагі Рэфармацыі (М.Лютэр, Ж.Кальвін, У. Цвінглі і інш) адмаўлялі пышны каталіцкі культ, таінствы. Біблію абвяшчалі адзінай крыніцай веры, патрабавалі таннай царквы, асуджалі продаж індальгенцыяў, раскошнае і распутнае жыццё князёў і манахаў.

Выдзяляюць тры напрамкі Рэфармацыі: 1) каралеўска-княжацкі, які абараняў інтарэсы вярхоў грамадства ва ўмацаванні сваёй улады і захоне багаццяў царквы; 2) бюргерска-буржуазны з пропаведзю «мірскага аскетызму» і рэспубліканскага ўладкавання царквы; 3) народны, які выступаў супраць багаццяў і ўсёўладдзя царквы, супраць феадальнага прыгнёту.

Пратэстантызм адмаўляе неабходнасць царквы і святароў, як пасрэднікаў паміж Богам і людзьмі, шанаванне анёлаў, Багародзіцы і іншых святыняў. Выратаванне і вечнае жыццё залежыць ад чалавека і яго веры.

Аснова веравучэння пратэстантаў - Біблія. Рэлігійны культ значна спрошчаны. У ім няма пакланення святым і мошчам. Сем таінстваў заменены на тры абрады: хрышчэнне, вянчанне і прычашчэнне. Царква больш танная. У богаслужэнні галоўнае месца займае пропаведзь, сумесныя малітвы і спяванне псалмоў. Богаслужэнне вядзецца на нацыянальнай мове.

Сацыяльнай асновай пратэстантызму на Беларусі, у адрозненні ад Заходняй Еўропы, былі магнаты і шляхта. Іх пераход у пратэстантызм тлумачыўся

чыўся як сацыяльна-эканамічнымі, так і палітычнымі мэтамі. Перш за ўсё яны імкнуліся захапіць зямельныя ўладанні царквы, скараціць расходы на яе ўтрыманне. Так, толькі М. Радзівіл Чорны закрыў 187 касцелаў, прысвоіўшы іх зямельныя ўладанні. Па-другое, з 60-х гг. XVI ст., незадаволеныя ўмовамі Люблінскай уніі (1569г.), яны пэўны час змагаліся за адраджэнне незалежнага ВКЛ. Гэта было б малаверагодна пры існаванні на Беларусі двух веравызнанняў - каталіцкага і праваслаўнага, бо кожная з царкваў шукала падтрымкі ці ў Польшчы, ці ў Маскве. Рэальны ідэалагічны падмурак магла даць пратэстанцкая царква, аддаленая і ад польскай і ад маскоўскай.

Частка гарадскога насельніцтва падтрымала Рэфармацыю таму, што была незадаволена распаўсюджваннем у гарадах праваслаўных і каталіцкіх юрыдык (уладанні свецкіх і духоўных феодалаў у вялікакняжацкіх гарадах); царкоўнымі паборамі; дрэнным станам царкоўнай адукацыі, нізкім маральным узроўнем духавенства.

У ВКЛ пратэстанцкія ідэі ўпершыню былі прынесены італьянцам Францыскам Лісманіні (прыдворны прапаведнік караля Жыгімонта I Старога) у 1521 г. Гэта быў лютэранскі накірунак пратэстантызму. Першымі лютэранскімі прапаведнікамі былі Аўрам Кульма і Ян Віклер. Аднак лютэранства не знайшло шмат прыхільнікаў на Беларусі. У большасці выпадкаў яго прытрымлівалася нямецкае насельніцтва ВКЛ.

На Беларусі ў XVI ст. з усіх пратэстанцкіх плыняў найбольшае распаўсюджванне атрымаў кальвінізм. Вялікі князь літоўскі Жыгімонт Аўгуст вёў перапіску з Ж. Кальвінам. Найбольш зрабіў для яго падтрымкі князь Мікалай Радзівіл Чорны.

Асоба

М. Радзівіл Чорны (1515-1565 гг.) - беларускі князь-асветнік, канцлер ВКЛ, некаранаваны ўладар княства. Стаў прыхільнікам кальвінізму пад час навучання за мяжой. Прыняў кальвінізм разам з сям'ёй у 1553 г. Для распаўсюджвання кальвінізму выкарыстоўваў не толькі вялікія матэрыяльныя сродкі, але і значны ўласны ўплыў у грамадстве. Радзівілы былі ў радстве з Вішнявецкімі, Астрожскімі, Патоцкімі, Сапегамі, кн. Слуцкімі, з дамамі курфюрстаў прускіх, баварскіх, герцагаў Курляндскіх, князёў Мазавецкіх, малдаўскіх, магнатаў венгерскіх, каралёў польскіх. Германскія імператары звалі іх сваімі братамі і хрысцілі іх дзяцей, сваталі іх дачок. З фаміліі Радзівілаў выйшлі польска-літоўскія біскупы: Альберт, біскуп луцкі, а потым віленскі; Мікалай, біскуп самагіцкі; Юры, кардынал і архібіскуп кракаўскі. Гэты род быў заўжды звязаны з рэлігіяй. Пад уплывам М.

Радзівіла Чорнага прынялі кальвінізм Тышкевічы, Хадкевічы, Сапегі, Вішнявецкія, Пацы.

У 1554 г. М.Радзівіл адкрыў у Вільні першы кальвінісцкі збор (царкву). Затым з'явіліся абшчыны ў Брэсце, Нясвіжы, Клёцку, Віцебску, Мінску, Навагрудку і інш. Былі адкрыты друкарні ў Нясвіжы і Брэсце. У 1563 г. была выдадзена кальвінісцкая Біблія на польскай мове. У нясвіжскай друкарні С. Будны выдаў на беларускай мове "Катэхізіс" і "Апраўданне грэшнага чалавека перад Богам". Адчыняліся пратэстанцкія школы. Яны дзейнічалі ў Вільні, Навагрудку, Нясвіжы, Слуцку, Віцебску, Оршы і інш.

Прыгадайце

Што вы ведаеце пра пратэстанцкія навучальныя ўстановы?

У 60-я гг. XVI ст. на Беларусі, у Літве і на Украіне з кальвінізму вылучыўся больш радыкальны напрамак - антытрынітарызм, ці арыянскі. Сваімі каранямі ён уваходзіў у IV ст. н. э. і атрымаў назву ад імя александрыйскага епіскапа Арыя, які выступаў супраць Святой Троіцы і боскай сутнасці Хрыста. Ідэі гэтыя не згінুলі і з новай сілай выбухнулі ў час Рэфармацыі. На беларускія землі антытрынітарыі (італьянскія) трапілі пасля ўцёкаў ад інквізіцыі спачатку ў Швейцарыю, потым — у Польшчу.

Беларускі антытрынітарызм меў два напрамкі: памяркоўны і радыкальны. Сярод памяркоўных найбольш вядомы С. Будны і В.Цяпінскі. Яны выступалі як абаронцы верацярпімасці і вольнадумства, крытыкавалі свавольства магнатаў, асуджалі беззаконне, выказваліся за сацыяльныя рэформы і паліпшэнне становішча сялян. Абодва дзеячы ратавалі за развіццё беларускай культуры і мовы, займаліся кнігадрукаваннем.

Інтэрэсы гарадскіх нізоў і сялянства выказвалі радыкальныя антытрынітарыі. Іх ідэолагамі былі Пётр з Ганьдза, Марцін Чэхавіц, Якуб з Калінаўкі, Павел з Візны. Сярод патрабаванняў - ліквідацыя паншчыны, прыватнай уласнасці, сацыяльнай, нацыянальнай і рэлігійнай няроўнасці і г.д.

Антытрынітарыі мелі шмат абшчын на Беларусі: у Лоску, Навагрудку, Клёцку і інш. Аднак адсутнасць адзінства, утапічнасць поглядаў, процідзеянне ўлады і феадалаў, а потым і каталіцкая рэакцыя прывялі да заняпаду антытрынітарызму. У сярэдзіне XVII ст. яго прыхільнікі былі выгнаны за межы Рэчы Паспалітай.

У 50-70—х гг. XVI ст. наглядаўся ўздым пратэстанскага руху. У 1557 г. сабраўся ўстаноўчы сход беларуска - літоўскіх кальвіністаў. А ў 1563 г. на Віленскім сейме кальвіністы дамагліся ад караля Жыгімонта Аўгуста прывілея, які рабіў роўнымі ў правах з католікамі шляхту, баяр як «рускай, так і ўсякай хрысціянскай веры», гэта значыць і ўсіх пратэстантаў.

Другі перыяд Рэфармацыі на Беларусі - 80 я. гг. XVI - сяр. XVII ст. У гэты час значна звужаецца сацыяльная база руху. Магнаты і шляхта адыхлі ад Рэфармацыі, а вярхоўная ўлада Рэчы Паспалітай зрабіла ўсё, каб выратаваць каталіцкую царкву. Перамога контррэфармацыі у многім - вынік актыўнага супрацьдзеяння каталіцкай царквы, асабліва ордэна езуітаў. Галоўным ідэолагам контррэфармацыі на землях Беларусі і Літвы быў Пётр Скарга (рэктар Віленскай езуіцкай акадэміі) Кальвінісцкая царква значна зменшыла свой уплыў.

Праверце сябе. Адкажыце на пытанні:

- 1) Якія напрамкі пратэстантызму былі распаўсюджаны на тэрыторыі ВКЛ?
- 2) Якія этапы прайшла Рэфармацыя на Беларусі і ў чым іх адрозненне?

На далучаных да Расіі пасля падзелаў Рэчы Паспалітай беларускіх землях жылі вернікі розных пратэстанцкіх плыняў, галоўным чынам рэфарматы і лютэране.

Рэфарматы - прыхільнікі кальвінісцкай царквы. Іх вучэнне сталоецца на Бібліі і працах Ж.Кальвіна. Богаслужэнне ў рэфарматаў зведзена да пропаведзі, чытання Бібліі і спеваў псалмоў. Асобныя абшчыны рэфарматаў абіраюць на пэўны тэрмін пастараў і прэсвітараў (старэйшын). Служыцелі культу некалькіх абшчын складаюць прэсвітэрыі, якія ўваходзяць ў правінцыяльныя і нацыянальныя сіноды. На тэрыторыі беларуска-літоўскіх губерняў галоўным духоўным кіраўніком над пратэстантамі быў сеньёр. Ён меў даволі шырокія паўнамоцтвы: прызначаў пастыраў, сачыў за паводзінамі духавенства, рэвізаваў зборы. Дапамагаў сеньёру памочнік, якога звалі кансеньёр. Кіраваў усімі справамі Віленскі евангеліка-рэфармацыйны сінод. Акрамя Вільні сіноды праводзіліся ў Слуцку, Расне, Капылі, Кайданаве, Беліцы і інш. Амаль усё справядства вялося на польскай мове.

Лютэранства заснавана на прынцыпе апраўдання верай. Яно адмаўляецца ад духавенства як пасрэдніка паміж Богам і чалавекам. Лютэране лічаць, што выратаўвае толькі асабістая вера ў Бога, а не справы на карысць царквы. Крыніца веравызнання ў лютэран - Біблія. Культ адпавядае патрабаванню таннай царквы, але крыху больш урачысты, чым у кальвіністаў. Богаслужэнне адбываецца на нацыянальных мовах.

Некалькі лютэранскіх прыходаў аб'ядноўваліся ў акругу, збіраліся акруговыя сіноды. Некалькі акруг падпарадкоўваліся кансісторыі. Лютэранскія царквы Беларусі былі аб'яднаны пад кіраўніцтвам Курляндскай кансісторыі. Вышэйшае кіраўніцтва лютэранскай царквой здзяйсняла Генеральная кансісторыя (прэзідэнт - свецкая асоба, віца-прэзідэнт - духоўная, два

свецкіх і два духоўных прадстаўнікі). Прэзідэнт і віца-прэзідэнт прызначаліся царом. Павінен быў існаваць Генеральны Сінод, аднак да пачатку XX ст. ён не праводзіўся.

Сярод беларусаў - жыхароў края была распаўсюджана ў большай ступені евангеліка-рэфармацыйная плынь пратэстантызму. Сярод іншаземнага насельніцтва - евангеліка-лютэранская. Так, латышкае і нямецкае насельніцтва Віцебскай губерні спавядала галоўным чынам лютэранства. У 1848 годзе на тэрыторыі губерні жыло 13426 лютэран і рэфарматаў. Лютэранскія кірхі былі ў Віцебску, Полацку, Дынабургу, Люцыне і інш. гарадах і мястэчках - усяго 11 кірх.

Па працягу XIX ст. пратэстанцкая царква паступова павялічвала колькасць вернікаў і рашуча выступала супраць умяшальніцтва ў яе справы прадстаўнікоў іншых канфесій. Так, у 1815 годзе лютэранскі пастар Венцэль скардзіўся ў Пецярбург на уніяцкіх святароў, якія самавольна займаліся хрышчэннем, вячаннем і пахаваннем лютэран. Другі дэпартамент рымска-каталіцкай калегіі (яму падпарадкоўвалася уніяцкая царква) праз полацкага уніяцкага епіскапа І.Красоўскага загадаў уніяцкаму духавенству не ўмешвацца ў справы іншых веравызнанняў.

У другой палове XIX ст. на Беларусі з'явілася новая плынь пратэстантызму — баптызм. Пранікненне яго на тэрыторыю сучаснай Беларусі адбывалася рознымі шляхамі. Па-першае, некаторыя жыхары, асабліва бедныя сяляне, пакідалі родныя мясціны і ў пошуках заробка сяліліся ў Расіі і на Украіне, дзе і сустракаліся з абшчынамі евангельскіх хрысціян-баптыстаў. Вярнуўшыся ў родны край, яны неслі веру землякам. Па-другое, XIX ст. у Цэнтральнай Польшчы, якая ўваходзіла ў склад Расійскай імперыі, узнікла шмат баптысцкіх цэркваў. Аднак у сувязі з ціскам з боку мясцовых уладаў многія з евангельскіх хрысціян-баптыстаў выехалі ў Заходнюю Беларусь і на Украіну і там працягвалі сваю дзейнасць. Па-трэцяе, бедныя беларускія сем'і шукалі сродкаў да існавання і ў краінах Заходняй Еўропы і ў Амерыцы і там прымалі новую веру. Пазней у часы першай сусветнай вайны беларусы-бежанцы таксама часам далучаліся да баптыстаў. Пры канцы XIX ст. — пачатку XX ст. вялікую ролю ў распаўсюджванні веравучэння евангельскіх хрысціян-баптыстаў адыгралі кніганошы. Так, у Мінскай і Магілёўскай губернях кніганошай быў Ліпа Радзіонавіч Верасаў, на поўначы Беларусі - Іерэмія Міхайлаў і Марцін Лось. Вядомы імёны і некаторых іншых кніганош.

Распаўсюджванне веры евангельскіх хрысціян-баптыстаў сустрэла вялікія цяжкасці. Прыхільнікаў баптызму называлі сектантамі, раскольнікамі, выдавалі ўладам. І праваслаўныя і каталіцкія святары выступалі супраць папырэння дзейнасці евангельскіх хрысціян.

Як лічаць даследчыкі, першым месцам, дзе ўзнікла абшчына евангельскіх хрысціян-баптыстаў на Беларусі, была вёска Уць (сучасная Гомельская вобласць). Тут да 1905 года быў набудаваны і дзейнічаў добры малітоўны дом. Сярод першых былі абшчыны ў вёсцы Усохі Гомельскага ўезда Магілёўскай губерні, Чачэрску, Віцебску, раёне Полацка. Чачэрскую абшчыну падтрымлівала княгіня Е.І.Чарткова, вядомая сярод петярбургскіх вернікаў. У Чачэрску ў маёнтку яе бацькі адбываліся сходы баптыстаў. На іх запрашаліся не толькі сябры, але і прыслуга і просты люд. З цягам часу чачэрскую групу сталі падтрымліваць вернікі з Пецярбурга, якія дапамагалі матэрыяльна і духоўнай літаратурай. Дзейнічалі баптыстскія абшчыны і ў Мінскай і ў Гродзенскай губернях.

Дакумент

У 1879 годзе быў выдадзены цыркуляр Дзяржаўнага савета аб духоўных справах баптыстаў. У ім, у прыватнасці, гаварылася; "1. Баптысты на аснове ст. 44 Основного государственного закона беспрепятственно исповедуют своё вероучение и исполняют обряды веры по существующим у них обычаям. Общественное богослужение они отправляют в устроенных или отведенных им для сего с разрешения губернатора домах. 2. Избираемые баптистами духовные наставники - старшины, учителя, проповедники могут совершать обряды и произносить проповеди не иначе, как после утверждения их в сем звании губернатором. Духовные наставники из иностранцев обязаны принести присягу на верность службе во время пребывания их в России. 3. Метрические записи браков, рождения и смерти баптистов ведутся местными гражданскими властями...

Трэці пункт дакумента меў для баптыстаў Расіі асобае значэнне. Справа ў тым, што шлюб, нараджэнне дзіцяці, смерць і пахаванне вернікаў не прызнаваліся сапраўднымі з усімі выцякаючымі з гэтага наступствамі. Дзеці лічыліся незаконнанароджанымі, права на спадчыну за імі не прызнавалася, хаваць на агульных могілках вернікаў-баптыстаў не дазвалялася.

Аднак на месцах не спыняліся з выкананнем цыркуляра, патрабавалі раз'ясненняў. У 1882 г. першае раз'ясненне Міністэрства ўнутраных спраў падкрэслівала, што закон не распаўсюджваецца на рускіх баптыстаў, а тычыцца толькі замежных падданных, якія жывуць у Расіі і прынялі рускае падданства, з'яўляючыся баптыстамі. Далей у тлумачэнні гаварылася, што закон дзейнічае ў адносінах толькі да тых рускіх, якія перайшлі ў гэтую веру з праваслаўнага веравызнання.

Такім чынам, у адносінах да пратэстанцкіх абшчын (у тым ліку штундыстаў, баптыстаў, пашкоўцаў), якія лічыліся сектамі, праводзілася неадназначная палітыка. З аднаго боку, давалася пэўная свабода і некаторыя правы, з другога - жорсткія абмежаванні і шматлікія тлумачэнні, якія давалі магчымасць умяшвацца ў справы царквы і свецкім і царкоўным (праваслаўным) уладам. Прыкладам можа служыць "Мнение Государственного совета о даровании раскольникам всех вероисповеданий права богослужений" (1883 г.).

Дакумент:

Артыкул 5 гэтага закона дазваляў "творить общественную молитву, исполнять духовные требы и совершать богослужения по их обрядам как в частных домах, равно и в особо предназначенных для сего зданиях, с тем ... непременным условием, чтобы при этом не были нарушены общие правила благочестия и общественного порядка". Артыкул 10 – «Уставщики, наставники и другие лица не подвергаются преследованию, за исключением тех случаев, когда они окажутся виновными в распространении своих заблуждений между православными или будут уличены в иных преступных деяниях».

Але, негледзячы на абмежаванні, евангельскія хрысціяне-баптысты ў другой палове XIX ст. здолелі правесці тры канферэнцыі і дзесяць з'ездаў (з 1879 па 1898 гг.). Сама назва евангельскія хрысціяне-баптысты была прынята на з'ездзе ў Царыцыне ў 1903 годзе і зацверджана ў 1905 на 14 з'ездзе ў Растове-на-Доне. У 1917 годзе ў Расіі было ўжо каля двух тысяч абшчын з агульнай колькасцю вернікаў больш за 150 тысяч.

Пытанні і заданні:

- 1) Якія плыні пратэстантызму былі распаўсюджаны на беларускіх землях у час іх знаходжання ў складзе Расійскай імперыі? У чым іх галоўныя адрозненні?
- 2) Падцвердзіце неадназначнасць у адносінах да пратэстанцкіх абшчын з боку ўладаў.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі пратэстанцкія абшчыны баптыстаў, пяцідзсятнікаў і іншыя актывізавалі сваю дзейнасць. Асноўнай формай уцягнення людзей заставалася індывідуальная работа. Пратэстанцкая вера прываблівала адказам ад складанай царкоўнай іерархіі, адсутнасцю цэлібата, манашаства, тым, што прапаведнікі разглядалі ўсіх аднаверцаў як братоў і сяспёр.

Падрабязнасці

У 1917 г. у ваенным шпіталі Магілёва ўзнікла евангельская суполка, у якую ўваходзілі некалькі санітараў. У інтэрнаце, які знаходзіўся ў падвальным памяшканні шпіталя, яны праводзілі малітоўныя сходы. На сходы запрашаліся і супрацоўнікі шпіталя, і хворыя і іншыя асобы. Праз год у горадзе афіцыйна была зарэгістравана суполка евангельскіх хрысціян-баптыстаў.

Аднак даволі хутка адносіны да царквы змяніліся і працаваць стала практычна немагчыма. У канцы 20-х гадоў абшчыны перайшлі на нелегальнае становішча. Да 1937 г. у БССР былі закрыты ўсе царквы евангельскіх хрысціян і баптыстаў, а большасць прэсвітараў рэпрэсіравана. Толькі на тэрыторыі Заходняй Беларусі працягвалася дзейнасць пратэстанцкай царквы. Тут існавалі абшчыны евангельскіх хрысціян і баптыстаў, хрысціян веры евангельскай, адвентыстаў сёмага дня, актыўна дзейнічалі місіянеры замежных арганізацый.

Пад час Вялікай Айчыннай вайны сярод пратэстанцкіх абшчын і вернікаў існавалі розныя адносіны да акупацыйных улад. Некаторыя суполкі падтрымлівалі нямецкія ўлады (напрыклад, баптысты ў Ваўкавыску). Было і шмат адваротных прыкладаў. Так, у в.Шаламы Слаўгарадскага раёна баптысты адмовіліся карыстацца нямецкімі пашпартамі і былі расстраляны. Усяго загінула 32 чалавекі і толькі адна дзяўчына з дазволу бацькоў узяла пашпарт і пазбегла смерці.

Пасляваенны перыяд вызначаўся складанасцямі ў жыцці пратэстанцкай царквы. Частка абшчын была зарэгістравана, іншыя не ішлі на рэгістрацыю, і адкрыта выступалі супраць савецкага заканадаўства аб культах, палітыкі ўладаў і існавалі нелегальна. Органы Савецкай улады БССР, абласныя ўпаўнаважаныя па справах рэлігіі вялі сярод вернікаў прапагандысцкую работу, жорстка кантралявалі і перашкаджалі іх дзейнасці. Вялі работу супраць нелегальных суполак і органы КДБ. Праводзіліся судовыя працэсы над больш актыўнымі кіраўнікамі абшчын. Нягледзячы на складаныя ўмовы, пратэстанцкія абшчыны не спынялі работы. Больш таго, яны палпаўнялі свае шэрагі галоўным чынам за кошт моладзі, у тым ліку і вернікаў іншых хрысціянскіх канфесій. Так, толькі ў 1981 – 1985г.г. 44% навава прынятых у абшчыны евангельскіх хрысціян-баптыстаў складала моладзь. Будаваліся малітоўныя дамы. Напрыклад, у 1984 г. у Брэсце быў пабудаваны самы буйны ў Еўропе малітоўны дом на 1200 месцаў. Усяго за 1981 – 1986г.г. у БССР было ўзведзена 33 новых малітоўных дамоў і 27 рэканструявана. З часоў перабудовы актывізавалася і дзейнасць пратэстанцкіх місіянераў.

Пратэстанцкая царква на Беларусі паступова ператваралася ў самую хуткарастучую канфесію.

РЭЛІГІЙНАЯ СІТУАЦЫЯ НА ТЭРЫТОРЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ У СУЧАСНЫХ УМОВАХ

Постсавецкія гады абагацілі рэлігійнае жыццё на Беларусі. Вырасла колькасць канфесій, рэлігійных абшчын. Грамадства запікаўлена ў дыялогу прадстаўнікоў розных веравызнанняў, зацвярджэнні прынцыпаў толерантнасці і супрацоўніцтва.

Новыя падыходы да становішча вернікаў і іх арганізацый у грамадстве, узаемаадносін дзяржавы і царквы наметліся пасля сустрэчы М. Гарбачова з Патрыярхам Маскоўскім і ўсея Русі Піменам у кастрычніку 1988 г. Сустрэча адбылася па просьбе Сінода Рускай Праваслаўнай Царквы, і вышэйшыя іерархі прасілі перагледзець адносіны дзяржавы да рэлігійных арганізацый, устанавіць роўныя грамадзянскія і палітычныя правы вернікаў і атэістаў.

Устаноўкай на дэмакратызацыю рэлігійнага жыцця стала палажэнне даклада М. Гарбачова на XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі (ліпень 1988г) аб недапушчальнасці «непаважлівых адносін да духоўнага свету веруючых людзей і тым больш – прымянення якога б то ні было адміністрацыйнага ўціску для ўсталявання матэрыялістычнага светапогляду».

Аб змене палітыкі ў адносінах да рэлігійных арганізацый сведчыла і святкаванне 1000 - годдзя Хрышчэння Русі. У БССР, як і ў цэлым па краіне, упершыню за гады савецкай улады юбілей прайшоў без ідэалагічнага ўціску, выліўся ў свята вернікаў і атэістаў.

Актывізацыі рэлігійнага жыцця спрыялі і сыход з палітычнай арэны КПСС - КПБ, і абвясчэнне незалежнасці Рэспублікі Беларусь, якая канстытуцыйна гарантавала ўсім грамадзянам свабоду сумлення і веравызнання.

«Рэлігійнаму рэнесансу» садзейнічае не толькі перагляд царкоўна - дзяржаўных адносін. У сучасных умовах для значнай часткі грамадства прываблівым фактарам з'яўляецца тое, што рэлігія ставіць у цэнтр увагі маральны абсалют, агульначалавечыя каштоўнасці.

Павышэнне цікавасці да рэлігіі звязана і з цяжкасцямі сучаснага сацыяльнага жыцця. Крызіс эканомікі, пачуццё разгубленасці і няўпэўненасці, матэрыяльныя цяжкасці актуалізуюць рэлігійныя ўяўленні ў свядомасці людзей, прыводзяць іх у суполкі канфесій.

Рост рэлігійнасці ў некаторай ступені і вынік моды. «Новыя веруючыя» спалучаюць веру і бязвер'е. Для іх важныя вонкавыя, нярэдка паказныя рэлігійныя атрыбуты, такія, як нашэнне нацельных крыжыкаў, набыццё

рэлігійных кніг, ікон, наведванне набажэнстваў, правядзенне абрадаў хрышчэння і г. д.

Новыя ўмовы развіцця рэлігійных арганізацый садзейнічалі таму, што вернікі перасталі хаваць свае перакананні, актыўна ўключыліся ў жыццё тых ці іншых рэлігійных канфесій. Ужо ў 1989 г. кожны чацвёрты апытаны беларус быў веруючым. А на пачатак 1997 г. налічвалася 2120 абшчын розных рэлігійных кірункаў супраць 842 у 1988 г.

Падумайце і адкажыце:

- 1) Чаму з другой паловы 80 - х гадоў наглядаецца актывізацыя рэлігійнага жыцця?
- 2) Чым абумоўлены рост рэлігійнасці сярод насельніцтва Беларусі на сучасным этапе?

Прававым адлюстраваннем новай палітыкі суверэннай дзяржавы да царквы, акрамя Канстытуцыі, з'явіліся законы «Аб святочных днях у Рэспубліцы Беларусь» (1991 г.), «Аб парадку вызначэння нерабочых дзён для вернікаў нехрысціянскіх рэлігій у сувязі з іх святамі» (1992 г.) і «Аб свабодзе веравызнанняў і рэлігійных арганізацый» (снежань 1992 г.). Гэта сукупнасць нарматывных актаў, якія даюць кожнаму грамадзяніну права самастойна вызначаць свае адносіны да рэлігіі.

Дакумент

Па закону «Аб свабодзе веравызнанняў і рэлігійных арганізацый»: 1) Дзяржава прызнае дзейнасць рэлігійных арганізацый; 2) Садзейнічае адносінам цяпімасці і павагі паміж грамадзянамі - вернікамі розных канфесій; 3) Абвясняецца аддзяленне царквы ад дзяржавы. Тым самым царква атрымлівае сапраўдную самастойнасць. 4) Закон гарантуе аддзяленне школы ад царквы і свецкі характар сістэмы дзяржаўнай адукацыі. 5) Абшчына можа стварацца, дзейнічаць без рэгістрацыі статута, але не мае права адкрываць рахунак у банку, атрымліваць або арэндаваць будынак і г. д. 6) Рэлігійным арганізацыям прадастаўляюцца правы ўласнасці і юрыдычнай асобы, вытворчай і гаспадарчай дзейнасці.

Сярод канфесій па колькасці вернікаў і прыходаў першае месца ў Рэспубліцы Беларусь займае **Беларуская праваслаўная царква (БПЦ)**. За 1986 - 1996 гг. колькасць яе аб'яднанняў узрасла з 369 да 964, альбо ў 2,5 разы. Нягледзячы на значны рост БПЦ, Беларусь упершыню з 1838 г. згубіла свой пераважна праваслаўны характар. Колькасць праваслаўных прыходаў менш,

чим у двох других вядучых хрысціянскіх канфесій - каталіцкай і пратэстанцкай (на 1 студзеня 1996 г. іх было адпаведна 389 і 664).

БПЦ складаецца з 10 епархій (Мінская, Магілёўская, Пінская, Гомельская, Брэсцкая, Навагрудкая, Гродзенская, Тураўская і Віцебская). Усе яны ўваходзяць у склад заснаванага ў 1990 г. Беларускага экзархата (наместніцтва) Рускай Праваслаўнай Царквы. Кіраўніцтва ажыццяўляе Сінод на чале з Мітрапалітам Мінскім і Слуцкім, Патрыяршым Экзархам усяе Беларусі Філарэтам (К. В. Вахрамееў).

У абшчынах БПЦ працуе каля 1000 святароў. Аднак у 1997 г. каля 100 прыходаў не мелі свайго настояцеля і абслугоўваліся па сумяшчальніцтве. Увогуле кадры для БПЦ рыхтуюць Мінская духоўная семінарыя (з 1989 г.), Мінскае духоўнае вучылішча і Мінская духоўная акадэмія (з 1995 г.). Багаслоўскі факультэт адчынены пры Еўрапейскім гуманітарным універсітэце ў Мінску (з 1995 г.).

Падрабязнасці

I. Мінская духоўная семінарыя працуе на базе Жыравіцкага Свята-Успенскага мужчынскага манастыра. Зараз гэта вышэйшая навучальная ўстанова, куды прымаюцца асобы з усіх былых рэспублік СССР. На 1.01.1997 г. тут займалася 185 студэнтаў на стацыянары і 180 на АЗН. Студэнты стацыянара знаходзяцца на поўным інтэрнаце, забяспечваюцца формай, атрымліваюць стыпендыю. Пяцікурснікі пішуць дыпломную работу, пасля абароны яе атрымліваюць ступень бакалаўра багаслоўя. Пры семінары працуе няздэльная школа і рэгенцкі клас.

II. Багаслоўскі факультэт Еўрапейскага гуманітарнага універсітэта. Дэканам з'яўляецца мітрапаліт Мінскі і Слуцкі, Філарэт. Асноўны прадмет – багаслоўе. У праграму ўключаны гісторыя цэркваў і хрысціянскіх канфесій, цыкл педагагічных і філасофскіх прадметаў, педагагіка, псіхалогія, літаратура, мастацтва і інш.). Студэнты вывучаюць дзве замежныя і чатыры старажытныя мовы. Падрыхтоўка вядзецца па двох спецыяльнасцях: багаслоў і выкладчык багаслоўя.

З 1986 г. па 1996 г. дзяржава перадала БПЦ 334 культавыя будынкі. Працягваецца і працэс адраджэння манастыроў. На пачатку 1997 г. налічвалася 5 мужчынскіх і 6 жаночых манастыроў. 7 праваслаўных брацтваў праводзяць работу па будаўніцтве і рамонце храмаў, аказваюць дабрачынную дапамогу старым, хворым, арганізуюць брацкія хоры, ствараюць няздэльныя школы, брацкія бібліятэкі, выдаюць літаратуру. Ва ўмовах канкурэнцыі за паству, праваслаўныя святары працуюць у шпіталях, ва ўстановах міністэрства ўнутраных спраў, у войску.

Пашыраецца выдавецкая дзейнасць БПЦ. У цяперашні час выдаецца 10 газет і 4 часопісы, царкоўныя календары і іншая рэлігійная літаратура. Найбольш буйныя выданні - часопіс «Веснік беларускага Экзархата», газеты "Царкоўнае слова" і "Преображение" Умацаванню супрацоўніцтва царквы і навуковай інтэлігенцыі садзейнічаюць «Мінскія епархіяльныя чытанні», якія праводзяцца кожны год.

Пытанне

У якіх накірунках разгортваецца дзейнасць БПЦ у сучасных умовах?

Апошняе дзесяцігоддзе было спрыяльным для развіцця Рымска - каталіцкай царквы (РКЦ). Вызначальным для яе быў 1988 г. - год пачатку рэгістрацыі закрытых парафій. Скончылася канфрантацыя, якая бярэ пачатак з 1918 г. Тады Папа Бенедыкт XV выказаў У. Леніну свае негатыўныя адносіны да Кастрычніцкай рэвалюцыі, назваўшы яе пераваротам. У адказ каталіцкая царква была залічана ў спіс галоўных ідэалагічных ворагаў. Сведчаннем змен у адносінах да РКЦ стала сустрэча М.Гарбачова з Палай Янам Паўлам II у снежні 1989 г.

Каталіцкая царква на Беларусі адміністрацыйна падзяляецца на 3 дыяцэзіі (біскупствы): Гродзенскую, Пінскую і Мінска - Магілёўскую. Калі ў Гродзенскай дыяцэзіі пануе польскі традыцыйны касцёл, то ў Мінска - Магілёўскай (на чале кардынал К. Свёнтак) касцёл у меншай ступені выступае носьбітам польскай культуры і ідэялогіі.

З першых дзён дзейнасці адноўлення каталіцкія парафіі сутыкнуліся з праблемай кадравага забеспячэння. У сярэдзінне 80-х гг. у БССР працавала ўсяго 40 касцёлаў. У 1990 г. Савет на справах рэлігіі пры Савеце Міністраў БССР прыняў пастанову аб дазvole на запрашэнне з Польшчы 50 косяндзоў. У мэтах падрыхтоўкі ўласных кадраў з 1990 г. у Гродне працуе Вышэйшая духоўная каталіцкая семінарыя (навучэнне і справаводства - на польскай мове). Аднак на пачатак 1997 г. з 206 святароў БКЦ толькі 62 былі грамадзянамі Рэспублікі Беларусь.

Многія каталіцкія храмы дзейнічаюць не толькі як цэнтры рэлігійнага, але і культурна-асветніцкага жыцця.

Направазнасці

Касцёл св. Сымона і св. Алены ў Мінску правёў рэстаўрацыйныя работы ў 2-х спецыяльных залах для культурна-масавых мерапрыемстваў. Пры ім працуюць нядзельная школа для дарослых і дзяцей, суполка моладзі "Святло жыцця", дзіцячы хор "Голас душы", тэатры адного акцёра "Зніч" і "Анёл". Касцёлам выдаецца часопіс "Вера і жыццё",

шматлікая літаратура ў перакладзе на беларускую мову. Гуманітарную дапамогу насельніцтву аказвае «Хрысціянскае таварыства міласэрнасці».

3 1993 г. у Магілёве праводзіцца міжнародны фестываль хрысціянскай духоўнай музыкі "Магутны-Божа". Толькі ў 1997 г. у ім удзельнічала 50 калектываў і выканаўцаў з розных краін. Мэта фестывалю - адраджэнне і ўзбагачэнне музычнай культуры, аб'яднанне хрысціян розных канфесій.

Адраджаецца на Беларусі і уніяцкая царква. Першая уніяцкая абшчына была зарэгістравана ў Мінску ў 1990 г. На пачатак 1997 г. у Беларусі дзейнічалі 11 абшчын (ёсць і ў Магілёве). Большасць вернікаў - моладзь і інтэлігенцыя. Уніяцкія абшчыны сутыкнуліся з адсутнасцю храмаў. Толькі ў 1996 г. у Магілёве была асвечана невялікая капліца. Кадры святароў навучаюцца ў духоўных навучальных установах Англіі (Лондан), Чэхіі (Аламоўц), Польшчы (Люблін), Украіны (Львоў, Івана Франкоўск). На чале уніятаў Беларусі - дэкан Ч. Матусевіч. Каардынацыю паміж Ватыканам і Беларускай грэка - каталіцкай (уніяцкай) царквой здзяйсняе апостальскі візітатар архімандрыт Я. Гаек.

Выкажыце свае меркаванне

Чаму ва уніяцкія абшчыны галоўным чынам уваходзяць маладыя людзі і інтэлігенцыя?

У рэлігійным жыцці Беларусі ўсё больш значным становіцца ўплыў пратэстанцкай царквы. За 1988—1996 гг. колькасць пратэстанцкіх пшчын-няў павялічылася з 5 да 15. Сетка абшчын вырасла з 217 да 640. Больш усяго арганізацый (332) у 1997 г. меў Саюз хрысціян веры евангельскай. На Беларусі прадстаўлены таксама евангельскія хрысціяне - баптысты (192 абшчыны), адвентысты (36), новаапостальцы (17), ігавісты (14) і інш.

Пры пратэстанцкіх абшчынах працуюць нядзельныя школы, праводзяцца маладзёжныя канферэнцыі, семінары, фестывалі, ствараюцца летнія лагеры адпачынку, вядзецца аздараўленне дзяцей у замежжы. За апошнія гады значна вырасла колькасць пратэстанцкіх малітоўных цэнтраў, святароў, рэгентаў, выкладчыкаў нядзельных школ.

Дзейнічаюць у Рэспубліцы Беларусь і мусульманскія абшчыны — (23). Большасць з іх зарэгістраваны ў заходніх раёнах (ёсць і ў Магілёве). Мусульманскае рэлігійнае аб'яднанне Рэспублікі Беларусь узначалівае І. Аляксандравіч.

3 1993 г. створана Беларускае іўдзейскае рэлігійнае аб'яднанне. Іўдзейскае духоўнае вучылішча ў Мінску, нядзельныя школы. На пачатак

1997 г. было 10 абшчын артадаксальнага і 6 - прагрэсіўнага іудаізму. Абшчыны абслугоўваюць служыцелі культу з Ізраіля і ЗША (мясцовых няма). Абавязкі галоўнага равіна Беларусі выконвае І.Ротман.

Актывізацыя рэлігійнага жыцця на Беларусі звязана і з узнікненнем т. з. дэструктыўных сектаў: Белае Брацтва, сатаністы, царква Муна, царква Апошняга завету, Сям'я Любові і г. д. Пры Савеце па справах рэлігіі ў 1996 г. была створана камісія, куды увайшлі навукоўцы - багасловы, філосафы, гісторыкі, юрысты. Яе задача - правядзенне экспертызы веравучэння, статута і дзейнасці новых рэлігійных плыняў. Робіцца гэта з мэтай абароны насельніцтва ад уздзеяння дэструктыўных сектаў.

Сярод новых для Беларусі канфесій - крышнаіты, бахаі, аамота. Гэта невялічкія суполкі, якія не карыстаюцца папулярнасцю ў шырокіх колах грамадства.

Трэба адзначыць, што, нягледзячы на рэлігійную стракатасць насельніцтва Беларусі, большасць суполак - суполкі хрысціянскіх канфесій. Яны складаюць 97,8 % усіх рэлігійных аб'яднанняў. А ўвогуле канфесійнае жыццё на Беларусі традыцыйна характарызуецца паважлівасцю, дыялогам, супрацоўніцтвам.

Сутнасць і асаблівасці хрысціянскіх канфесій (кірункаў)

5

Праваслаўе	Каталіцызм
Крыніца веравучэння — Біблія, паставы Усяленскіх сабораў і вучэнне айцоў царквы. Сімвал веры — 12 догматаў: — аб трыадзіным Богу (Бог-Айцец, Бог-Сын, Бог-Дух Святы), — аб збавіцельнай ахвяры Хрыста, — аб усеагульнай грэшнасці людзей, — аб неўміручасці душы, — аб уваскрэсенні мёртвых і інш. Дух Святы зыходзіць ад Бога-Айца. Сем таінстваў: хрышчэнне, прычашчэнне, мірапамазанне, споведзь, свяшчэнства, шлюб (вянчанне), сабораваанне. Ёсць: рай, пекла. Абрад — візантыйска-славянскі. Багатае ўпрыгожанне царквы і святароў. Пашана абразоў, мошчаў святых (без музыкі, без статуй). Каляндар — юліянскі. Святары перад атрыманнем сану павінны ўступіць у шлюб. Крыж — шасціканцовы і васьміканцовы ў славянскай традыцыі (у грэкаў — чатырохканцовы). Выкарыстанне ў богаслужэнні грэчаскай, царкоўнаславянскай і нацыянальных моў. Праваслаўная царква складаецца з самастойных (аўтакефальных) царкваў. Падпарадкавана патрыярху.	Крыніца веравучэння — Біблія, паставы Усяленскіх сабораў, дэкрэты і пасланні папы рымскага. Асноўныя догматы тыя самыя, што і ў праваслаўі — аб траістасці адзінага Бога, — аб збавіцельнай ахвяры Хрыста, — аб усеагульнай грэшнасці людзей, — аб неўміручасці душы, — аб уваскрэсенні мёртвых і інш. Дух Святы зыходзіць ад Бога-Айца і ад Бога-Сына. Сем таінстваў (тыя самыя, што і ў праваслаўных). Ёсць: рай, пекла, чысцілішча (магчымасць адкуплення праваў пасля смерці). Абрад — рымскі, пышны, тэатралізаваны, з выкарыстаннем многіх відаў мастацтва (у тым ліку скульптуры і музыкі). Пашана абразоў і мошчаў святых. Догмат аб беспамылковасці папы рымскага, калі ён выступае (ex cathedra) ад імя рымскай кафедры. Каляндар — грыгарыянскі. Цэлебат — бяшпалобнасць святароў (ксяндзоў). Крыж — чатырохканцовы. Выкарыстанне ў богаслужэнні лацінскай і нацыянальных моў. Каталіцкая царква падпарадкавана папе рымскаму.

Уніяцтва	Пратэстантызм
Крыніца веравучэння - Біблія. Асноўныя догматы — тыя самыя, што ў праваслаўнай і каталіцкай царквы. Дух Святы зыходзіць ад Бога-Айца і Бога-Сына. Ёсць: рай, пекла, чысцілішча. Абрад — візантыйска-славянскі (без музыкі, статуі выкарыстоўваюцца рэдка). Пашана абразоў і мошчаў. Крыж — чатырохканцовы, шасціканцовы і восьміканцовы. Каляндар — грыгарыянскі. Дапускае шлюб духавенства. Выкарыстанне ў богаслужэнні грэчаскай, царкоўнаславянскай і нацыянальных моў. Уніяцкая царква прызнае вяшчэнства рымскага папы.	Біблія абвяшчаецца адзінай крыніцай веравучэння. З хрысціянскіх догматаў адмоўлена шанаванне анёлаў, Багародзіцы і іншых святых. Кожны веруючы мае права на сувязь з Богам без пасрэдніцтва царквы і святароў. Выратаванне душы асабістай верай. Сем таінстваў заменены трыма абрадамі: хрышчэнне, вячанне, хлебапрапамленне (прычашчэнне). Абрад (пропаведзь, малітвы і спяванне псалмоў) спрошчаны. Таннасць царквы. Крыж — чатырохканцовы. Каляндар — грыгарыянскі. Прапаведнікі могуць уступаць у шлюб. Выкарыстанне ў богаслужэнні нацыянальнай мовы.

Агульная структура Праваслаўнай Царквы

Праваслаўная Царква

↓
памесная царква

патрыярх або мітрапаліт
ці архіепіскап

↓
экзархат

↓
экзарх

↓
епархія

↓
упраўляючы епархіі

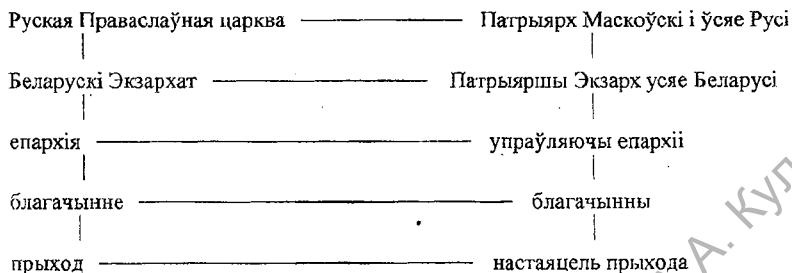
↓
благачынне

↓
благачынны

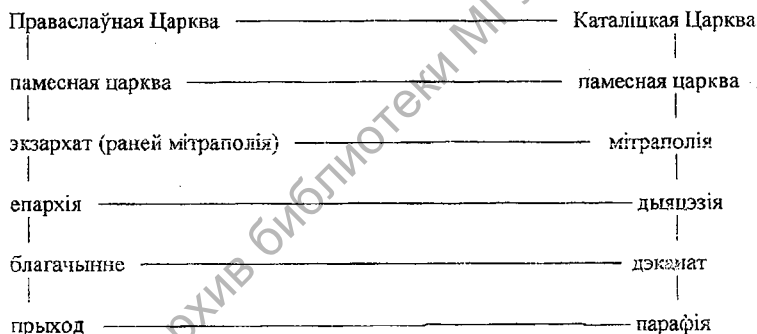
↓
прыход

↓
настаяцель прыхода

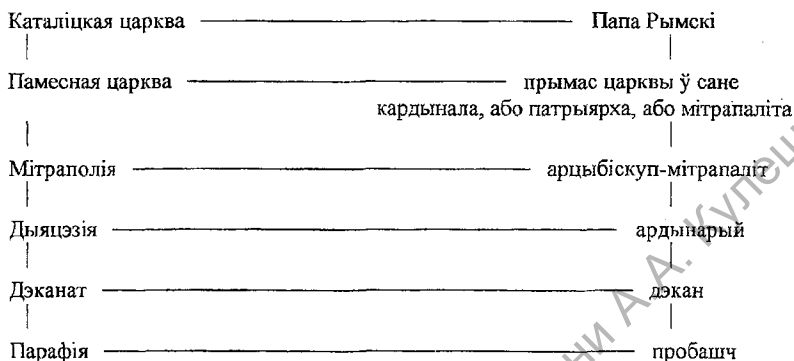
Структура і кіраванне Беларускай Праваслаўнай Царквы

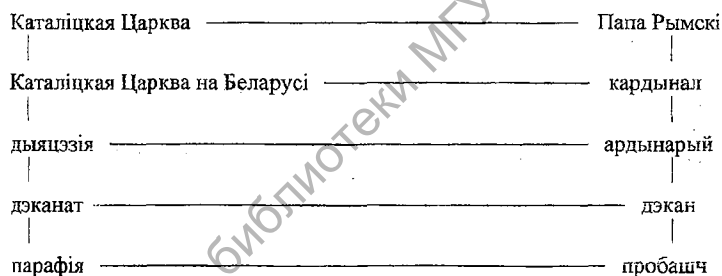
Адміністрацыйна-тэрытарыяльная структура праваслаўнай і каталіцкай царквы

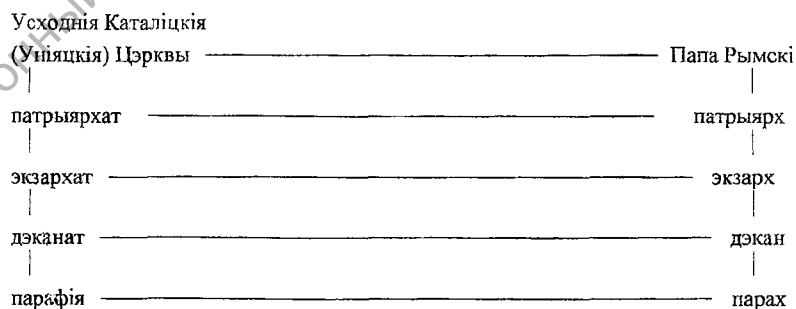
Агульная структура Каталіцкай Царквы

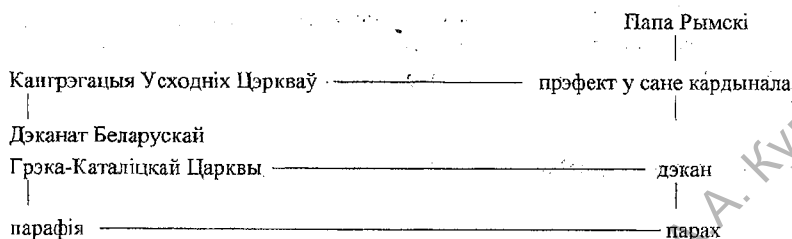
Структура і падпарадкаванне Рыма-Каталіцкай Царквы на Беларусі

Структура Уніяцкай Царквы

Структура і падпарадкаванне Беларускай Грэка-Каталіцкай Царквы

Кароткі слоўнік

Алтар – 1) у старажытных народаў – месца (у выглядзе ўзвышша) для ахвярапрынашэння; 2) усходняя частка хрысціянскага храма, дзе знаходзіцца прастол, у праваслаўнай царкве алтар аддзелены ад астатняй часткі храма іканастасам.

Архіепіскап – адно з вышэйшых духоўных званняў, у праваслаўі – старэйшы епіскап.

Архірэй – агульная назва для вышэйшага духавенства ў праваслаўі (епіскапа, архіепіскапа, мітрапаліта, патрыярха).

Аўтакефалія, аўтакефальная царква – незалежная праваслаўная царква з самакіраваннем.

Благачынне – царкоўная акруга, якая складаецца з праваслаўных прыходаў і ўваходзіць у епархію.

Була – пасланне, распараджэнне, выдаванае Папай Рымскім.

Вікары – намеснік епіскапа па кіраванню епархіяй.

Дыякан – у праваслаўнай царкве – ніжэйшы духоўны сан, намеснік святара пры адпраўленні царкоўнай службы.

Епархія – царкоўная адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка.

Епіскап – вышэйшае духоўнае званне ў хрысціянскай царкве, надаванае звычайна глеве царкоўнай акругі (у праваслаўнай царкве – епархіі).

Іканастас – пакрытая іконамі сцяна, якая аддзяляе алтар у праваслаўнай царкве.

Канкардат – дагавор паміж урадам пэўнай краіны і Ватыканам, які вызначае ўзаемаадносіны дзяржавы і каталіцкай царквы ў гэтай краіне.

Кансісторыя – 1). У дарэвалопцыйнай Расіі – установа пры епархіяльным архірэі з царкоўна-адміністрацыйнымі і царкоўна-судовымі функцыямі; 2). У каталіцкай царкве – сход кардыналаў пад старшынствам Папы. 3). У пратэстантызме – царкоўна-адміністрацыйны орган.

Кантар – 1) у каталіцкай царкве – пеўчы; 2) у пратэстанцкай – настаўнік і дырыжор хору, арганіст; 3) у сінагозе – галоўны пеўчы

Канфесійны – царкоўны, веравызначальны

Кардынал – вышэйшае духоўнае званне (пасля Папы Рымскага) у каталіцызме.

Літургія – абедня ў праваслаўных, набажэнства, падчас якога здзяйсняецца таінства Прычашчэння.

Мітрапаліт – вышэйшае званне праваслаўных і каталіцкіх епіскапаў.

Ордэн – манахаская арганізацыя з пэўным статутам у католікаў.

Панамар – ніжэйшы царкоўны служыцель у праваслаўнай царкве.

Пантыфікат – улада і праўленне Папы Рымскага.

Папа – глава рымска-каталіцкай царквы і Ватыкана.

Парафія – царкоўная абшчына ў католікаў і уніятаў.

Пастар – пратэстанцкі свяшчэннік.

Патрыярх – глава праваслаўнай аўтакефальнай царквы ў шэрагу краін.

Прастол – высокі стол пасярэдзіне царкоўнага алтара.

Пробашч – святар, які ўзначальвае парафію.

Прымас – у каталіцкай і англіканскай царквах першы па сану ці па правах епіскап.

Прыход – царкоўная абшчына ў праваслаўных.

Прэсвітар – 1) у праваслаўнай і каталіцкай царкве – святар. 2) выбарны кіраўнік пратэстанцкай царквы.

Псаломіччык – чытальнік рэлігійных тэкстаў.

Рэгент – дырыжор хору.

Сінод – 1) вышэйшы орган па справах Рускай Праваслаўнай Царквы, у наш час – дарадчы орган пры патрыярху. 2) у пратэстанцкай царкве – збор духоўных і свецкіх асоб для вырашэння царкоўных спраў.

Таінства – рэлігійны абрад (хрышчэнне, прычасчэнне і інш.), які, па царкоўным веравучэнні, надае вернікам асобую благадаць.

Цэлібат – абавязковая бясплюбнасць каталіцкага духавенства і праваслаўнага манаства.

ЛІТАРАТУРА

I. Язычніцтва.

1. Жылінскі Г. Язычніцкія багі ўсходніх славян.//Гісторыя: праблемы выкладання.- 1999.- С.48-53.
2. Зайкоўскі Э. Багі старажытнай Беларусі.//Роднае слова.-1997.-№3.- С.160-164; №5.- С.166-169.
3. Зайкоўскі Э.М. Язычніцтва ў светапоглядзе беларусаў.//Гуманітарныя і сацыяльныя навукі на зыходзе XX стагоддзя.-Мн.-1998.-С.371-373.-
4. Пад уладаю Перуна і Сварога //Арлоў У. Таямніцы Полацкай гісторыі.- Мн.-1994.- С.9,11,16.
5. Салавей Л. Пантэон багоў у міфалогіі беларусаў. //Спадчына.- 1992.- №3.- С.61-66.
6. Хоціна А. Язычніцкія ўяўленні беларусаў.//Полымя.-1998.- №4.- С.272-279.
7. Язычніцтва. //Марзалок І.А. Гісторыя рэлігіі Беларусі (X-XVIII ст.ст.).- Магілёў.- 1997.- С.4-21.
8. Якіх багоў шанавалі нашы продкі ў дахрысціянскія часы.//Звязда.- 1993.- 30 красавіка.-С.2.

II. Хрышчэнне жыхароў беларускіх зямель.

1. Арлоў У. Асветніца з роду Усеслава. – Мн.- 1989.
2. Арлоў У. Таямніцы Полацкай гісторыі.- Мн.-1994.- С.35-77.
3. Барыс С., Матусевіч Я. Хрысціянская царква: структура, іерархія, унутранае жыццё.//Беларускі гістарычны часопіс.- 1997.- №2.- С.163-182.
4. Конан У. Асноўныя этапы хрысціянства Беларусі (X-XX ст.ст.).//Голас Радзімы.- 2000.-21 чэрвеня.- С.5; 19 лістапада.- С.5;
5. Новосельцев А.П. Хрысціанство, іслам, іудаізм в странах Восточной Европы в средние века.//Вопросы истории. – 1989.-№9.- С.19-29.
6. Тарасаў С. Адкуль прыйшло хрысціянства на Беларусь?//З гісторыяй на “Вы”. Вып. 2. Мн.- 1994.- С.75-88.
7. Тарасаў С. Прылучэнне да хрысціянства: 1000-годдзе Полацкай хрысціянскай епіскапіі.//Беларускі гістарычны часопіс.- 1993.-Мн.- С.34.
8. Тарасаў С. Узнікненне дзяржавы і царквы на Беларусі ў X-XIII ст.ст.//Гістарычная навука і гістарычная адукацыя ў РБ. У 2-х ч. Ч.1.-Мн.- 1994.- С.34-38.
9. Тарасаў С. Хрышчэнне Полацкай зямлі.//Спадчына.- 1990.- №3.- С.44-47.
10. Филист Г.М. О “крещении” Белой Руси.//Нёман.- 1988.- №9.- С.169-173.

11. Христианство: причины возникновения, истоки формирования и сущность. // Круглов А.А. Развитие атеизма в Белоруссии. - Мн. - 1989. - С.177-194.
12. Хрысціянiзацыя беларускіх зямель (XI-XIII ст.ст.) // Марзалюк І.А. Гісторыя рэлігіі (X-XVIII ст.ст.). - Могілёў. - 1997. - С.22-28.
13. Чаропка В. Усталяванне хрысціянства і падзенне крэваў. // Беларускі гістарычны часопіс. - 1998. - №4. - С.53-60.

III. Праваслаўная царква.

1. Алексеев В. Православная церковь на Беларуси в период немецкой оккупации. // Царкоўнае слова. - 1998. - №5. - С.4-5; №6. - С.4-6.
2. Беларусазнаўства – Мн.-1997. - С.170-209.
3. Бордах Ю. Дачыненні паміж католікамі і праваслаўнымі ў Вялікім Княстве Літоўскім (канец XIV- XVII ст.ст.) // Беларускі гістарычны агляд. - М. - 1994. - С.66-81.
4. Бутлаков С. Книга для священно-церковно служителей. - М.-1993.
5. Грыгор'ева В., Філатава А. З гісторыі канфесіянальнага жыцця Віцебскай губерні (канец XVIII- пачатак XX ст.ст.) // Беларускі гістарычны часопіс. - 1995. - №2. - С.18.
6. Дзянісава А.Р. Правое становішча праваслаўнай царквы на Беларусі ў XV-XVI ст.ст. // Веснік БДУ. Сер.3. - 1998. - №1. - С.7-10.
7. Жудро Ф. Свято-Духовский монастырь Могилёвской епархии. - Могилёв на Днепре. - 1904. - С.72-73.
8. Касяк І. З гісторыі праваслаўнай царквы беларускага народу. // Спадчына. - 1998. - № 2. - С. 139-155.
9. Киприанович Г.Я. Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве. - Вильна. - 1895. - С.135-136,216.
10. Краткий обзор состояния православия в Литве со времени распространения в ней православной веры. // Очерки истории Киевской митрополии в период времени отдельного её существования от митрополии Московской (1459-1686 гг.). / Составитель И.Пятницкий. - Могилёв на Днепре. - 1891. - С.1-3.
11. Лапіцкі М. Праваслаўе ў Вялікім княстве Літоўскім падчас панавання Ягайма. // Спадчына. - 1996. - №4. - С.271-288..
12. Мартас А. Літоўская мiтраполія пры асобных мiтрапалітах (XV-XVI ст.ст.) // Спадчына. - 1993. - С.83-97.
13. Мартос А. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни. - Буэнос-Айрес. - 1966. Репринт. Белорусский экзархат Русской Православной Церкви. - Мн.-1990. - С.236.

14. Мартос А. Православная церковная жизнь Беларуси под властью России. // Беларускі час. - 1991. - 10 чэрвеня, 17 чэрвеня, 24 чэрвеня.
15. Могилёвская епархия. Историко-статистическое описание. Т.1. Выпуск II. Часть II. - Могилёв. - 1910. - С.11-12, 24-29.
16. Могилёвские епархиальные ведомости 1889. - №9-10. - С.70, 94, 121, 235, 236.
17. Никольский Н.М. История русской церкви. - Мн.-1990.
18. Отчёт о церковно-приходских школах Могилёвской епархии за 1888-1889 уч.г. - Могилёв.-1910. - С.14-15.
19. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897. Т. XXIII. Могилёвская губерния. - 1903. - С.266-267.
20. Полное собрание законов Российской империи. Т. XIX. - СПб.-1830. - С.688-689.
21. Римский С. Церковная реформа 60-70-х гг. XIX в. // Отечественная история. - 1995. - №2. - С.167, 170, 173.
22. Русская православная церковь и коммунистическое государство. 1917-1941. Документы и фотоматериалы. - М.-1996.
23. Сьвятагор В. Праваслаўная царква на Беларусі. // Спадчына. - 1997. - №2. - С.119-125.
24. Яковлева Г.Н. Из истории православной церкви Витебщины конца XIX века. // Весік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта. - 2000. - № 1. - С. 23-28.

IV. Стараабрадцы

1. Бейлькін Х. Веткаўскія раскольнікі. // Беларуская мінуўшчына. - 1995. - №2. - с.44-47.
2. Гарбацкі А. Царкоўны раскол і стараверцы на Беларусі ў другой палове XVII-першай палове XIX ст.ст. // Беларускі гістарычны часопіс. - 1997. - №. - С.60-66.
3. Грыгор'ева В.В. Стараверства і пратэстантызм. // Канфесіі на Беларусі (к. XVIII-XX ст.ст.). - Мн.- 1998. - С.93.
4. Дембовецкі А.С. Опыт описания Могилёвской губернии. кн.1. - Могилёв.-1882. - С.653-654, 669, 674-676.
5. Кельсиев В. Сборник правительственных сведений о раскольниках. Вып.1-4. Лондон.-1860-1864. - С.114, 165, 173-181.
6. Короткая Т., Прокошина Е., Чудникова А. Старообрядчество в Белоруссии. - Мн.- 1992. - С.15, 33, 34.
7. Мельгунов С.Н. Москва и старая вера. - М.- 1917. - С.101.
8. Никольский Н. История русской церкви. - М.-1988.

V. Католическая церковь на Беларусі

1. Елинов Г. Иезуиты в Белоруссии. - Мн.-1990.

2. Глябовіч А. Адроджаны касцёл. Рэлігійнае жыццё ў савецкіх лагерах, турмах і ссылках.//Спадчына.- 1995.- №3.- С.27-43.
3. Глябовіч А. Адроджаны касцёл: Рэлігійнае жыццё ў савецкіх лагерах, журналах і ссылках.//Спадчына.- 1995.- №3.- С.27-43.
4. Глябовіч А. Касцёл у няволі.//Спадчына – 1994.- №1.- С. 24-35; №2.- С.19-28.
5. Грыгор’ева В., Філатава А. З гісторыі канфесіянальнага жыцця Віцебскай губерні (к.XVIII-пачатак XX ст.)//Беларускі гістарычны часопіс.- 1995.- №2.- С.18.
6. Дзянісаў Ул. Касцёл св.Сымона і св.Алены.- Мн.-1996.
7. Католіцызм в Беларусі: организация, вероучение, история.- Гродно.- 1992.
8. Католицизм в Белоруссии.//Кудрявцев В.В. Лекции по истории религии и свободомыслия.- Мн.- 1998. С.171-174.
9. Киприанович Г.Я. Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве.- Вильна.- 1895.- С.151-152.
- 10.Краткий очерк исторической «миссии» католицизма в России.//Могилёвские епархиальные ведомости.- 1998.- №1-3.
- 11.Мараш Я. Политика Ватикана и католической церкви в Западной Белоруссии (1918-1939).- М.-1983.
- 12.Мараш Я.Н. Ватикан и католическая церковь в Белоруссии (1569-1795) - Мн.-1971.- С.105.
- 13.Мартос А. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни. Бузнос- Айрес.- 1966. Репринт. Белорусский Экзархат Русской Православной Церкви.- Мн.- 1990.- С.247-248.
- 14.Первая Всеобщая перепись населения Российской империи. 1897. Т.ХХІІІ. Могилёвская губерния.- 1903.- С.266-267.
- 15.Рэлігійнае становішча ў Вялікім княстве Літоўскім (XIV-XV ст.)//Марзалюк І.А. Гісторыя рэлігіі Беларусі (X-XVIII ст.ст.).- Могилёў.- 1997.- С.29-39.
- 16.Смалянчук А. Біскуп Эдвард Роп.//Беларускі гістарычны часопіс.- 1994.- №3.- С.108-112.
- 17.Смяховіч М. Узаемаадносіны самадзяржаў з каталіцкай царквой на Беларусі (1772-1867)//Беларускі гістарычны часопіс.- 1995.- №1.- С.49.
- 18.Таляронак С. Палітыка царызму ў адносінах да каталіцкай і уніяцкай царквы.//Весці АН Беларусі.- 1992.- №2.
- 19.Турунак Ю. Фарміраванне сеткі рыма-каталіцкіх парафіяў у Беларусі (1387-1781 гг.)//Беларускі гістарычны агляд.- Мн.- 1995.- С.173-194.

VI. Уніяцкая царква

1. Вікс Т.Р. "Канец" уніяцкай царквы ў Расіі: уз'яднанне 1875 г. // Спадчына. - 2000. - №2. - С.147-162.
2. Волошин Н. О «белорусской» «народной» религии. // Царкоўнае слова. - 1995. - №10. - С.8-9.
3. Гардун С. Якая царква была нацыянальнай? // ЛіМ. - 1992. - 14 лютага.
4. Грыгор'ева В., Навіцкі У., Філатава А. Уніяцтва на Беларусі ад Полацкага сабора 1839г. да нашых дзён // Беларускі гістарычны часопіс. - 1996. - № 2. - С.45-47.
5. Грыцкевіч В. Унія: Праўда і мана. // Культура. - 1993. - №50. - С.4,13.
6. 3 гісторыі уніяцтва ў Беларусі (да 400-годдзя Брэсцкай уніі). - Мн. - 1996.
7. Завадскі А. Пётр I і святары. // Беларуская мінуўшчына. - 1997. - №5-6. - С.39-42.
8. Записки Василия Лужинского, архиепископа Полоцкого. - Казань. - 1885. - С.235-236.
9. Из воспоминаний об унии в Белоруссии в начале XIX века. // Русский архив. - 1903. - №10. - С.537-544.
10. Киприанович Я.Г. Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве. - Вильна. - 1895. - С.182-184,246.
11. Ластоўскі В. Унія: 3 гісторыі уніяцтва. // Культура. - 1996. - 2-8 ліпеня. - С.10-12.
12. Мартос А. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни. - Буэнос-Айрес. - 1966. Репринт. Белорусский экзархат Русской Православной Церкви. - Мн. - 1990. - С.225-226.
13. Матэрыялы для гісторыі возз'яднання уніатаў у Беларусіі. 1780-1795 гадоў. // Могилёўскія епархіяльныя ведомості. - 1902. - №1-2. Часть неофициальная. - С.8-15.
14. Паўловіч С. Царкоўная старажытнасць (Дакументы па гісторыі уніі, аб праваслаўнай і каталіцкай цэрквах за XVI-пач. XX ст.ст.). // Спадчына. - 1995. - №4. - С.211-234.
15. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897. Т. XXIII. Могилёвская губерния. - 1903. - С.266-267.
16. Станкевіч А. Уніяцкая царква ў расійскім перыядзе гісторыі Беларусі (XIX ст.) і яе роль адносна беларускай народнасці. // Крыніца. - 1998. - №12. - С.94-100.
17. Талыролак С. Палітыка царызму ў адносінах да каталіцкай і уніяцкай царквы на Беларусі. // Весці АН Беларусі. - 1992. - № 2.
18. Туронак С. Унія і каталіцызм на Беларусі ў 1772-1839 гг. // ЛіМ. - 1992. - 8 мая. - С.14-15.

VII. Пратэстантызм на тэрыторыі Беларусі

1. Грудзінскі М., Шчур А. Хрысціянства і Рэфармацыя на Беларусі. //Беларускі гістарычны часопіс.-1997.- № 1.
2. История евангельских христиан-баптистов в СССР.- М.-1989.- С.89,94,97,382.
3. Іванова Л. Рэфармацыйны рух на Беларусі (другая палова XVI-першая палова XVII ст.ст.).//Беларускі гістарычны часопіс.- 1997.- №2.- С.54-72.
4. Іванова Я. Рэфармацыйны рух на Беларусі. //Беларускі гістарычны часопіс.- 1997.- № 2.С.58,62.
5. Канфесійнае становішча ў XVI ст. Рэфармацыя.//Марзалюк І.А. Гісторыя рэлігіі Беларусі (X-XVIII ст.).- Магілёў.- 1997.- С.40-46.
6. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897. Т. XXIII. Могилёвская губерния.- 1903.- С.266-267.
7. Шасцюк А. Кальвінізма. //Беларуская мінуўшчына.-1995.- № 4.- С.62-64.
8. Шаўцоў Ю. “Літоўскі сепаратызм” канца XVI ст.//Спадчына.- 1995.- №2.- С.112-136; №3.- С.211-248.
9. Шаўцоў Ю. Пратэстанцкі місіянізм Яна Кішкі.//Спадчына.- 1995.- №3.- С. 211-248.

VIII. Рэлігійная сітуацыя на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь у сучасных умовах

1. Аўрамчык А. Мінская духоўная семінарыя.//Настаўніцкая газета.- 1989.- 1 лістапада.- С.8.
2. Бабосов Е. Динамика религиозности в независимой Беларуси. -Мн.-1995.
3. Дьяченко О. О нетрадиционной религиозности в Беларуси.//Четверг.- 1998.- №5.- С.27.
4. Земляков Л.Я. Государство и церковь сквозь призму закона. //Беларуская думка.- 1999.- № 5.- С.23-29.
5. Землякоў Л.Я. Рэлігія ва ўмовах сацыяльных перамен на Беларусі.//Народная асвета.- 1999.- №8.- С.89-94; №9.- С.64-69.
6. Макаров В. Основные религиозные конфессии на территории Республики Беларусь.//Во славу Родины.- 1999.- 26 марта.- С.5.
7. Новикова Л.Г. «Религиозный бум» в Беларуси: миф или реальность.//Социология.- 1999.- №2.- С.29-36.
8. Оржеховский И.В. Церковь и государство в современной Беларуси.//Веснік БДУ. Сер.3.- 1996.- №3.- С. 10-15.
9. Перечень деструктивных сект (по определению Экспертного Совета при Государственной комиссии по делам религий и национальностей РБ), деятельность которых запрещена.//Знамя юности.- 2000.-7 октября.- С.6.
- 10.Польский С. Сколько религий в Беларуси?// Деловой вестник.- 1993.- №11-12.

11. Савченко П. Православная церковь на Беларуси: новые условия, новые возможности и новые трудности. // Дарковнае слова. - 1996. - №9. - С.4.
12. Церкви и приходы Минска. История и современность. - Мн. - 1996.

З М Е С Т

ПРАДМОВА.....	3
Язычніцтва	4
Хрышчэньне жыхароў беларускіх зямель	7
Праваслаўная царква	11
Стараабрадцы.....	20
Каталіцкая царква на Беларусі	29
Уніяцкая царква	37
Пратэстантызм на тэрыторыі Беларусі	41
Рэлігійная сітуацыя на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь у сучасных умовах.....	49
ПРЫЛАЖЭННІ	55
КАРОТКІ СЛОЎНІК	60
ЛІТАРАТУРА.....	63

Вучэбнае выданне

Апіок Тамара Уладзіміраўна

ХРЫСЦІЯНСКІЯ
КАНФЕСІЯ
НА БЕЛАРУСІ
ад старажытнасці да нашых часоў

Вучэбны дапаможнік

Надрукавана з арыгінал-макета аўтара

ЛПІ № 384 от 30.04.99 г. ЛПІ №281 от 23.07.98 г.
Сдано в набор 20.09.2000. Подписано в печать 4.10.2000. Формат 60х84¹/₁₆.
Бумага офсетная. Гарнітура Times New Roman. Усл.-печ. л. 4,6.
Уч.-изд. л. 4,8. Тираж 100 экз. Заказ №/22

Издательство Могилевского государственного университета
им. А.А. Кулешова, 2000.

Напечатано на ризографе лаборатории оперативной полиграфии
МГУ им. А.А. Кулешова. 212022, г. Могилев, ул. Космонавтов, 1.